

**Universiteit Gent
Centrum voor Duurzame Ontwikkeling**

**OP WEG NAAR
DUURZAAMHEIDSINDICATOREN
VOOR HET KUSTGEBIED**

Eindrapport 31 augustus 2001

**In opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Administratie Waterwegen en Zeewezen
Afdeling Waterwegen Kust**

**Auteurs : Erik Paredis
Thomas Block
Projectcoördinator : Jo Van Assche**

<http://cdonet.rug.ac.be>

Universiteit Gent
Centrum voor Duurzame Ontwikkeling

VLIZ (vzw)
VLAAMS INSTITUUT VOOR DE ZEE
FLANDERS MARINE INSTITUTE
Oostende - Belgium

20637

OP WEG NAAR
DUURZAAMHEIDSINDICATOREN
VOOR HET KUSTGEBIED

Eindrapport 31 augustus 2001

In opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Administratie Waterwegen en Zeewezen
Afdeling Waterwegen Kust

Auteurs : Erik Paredis
Thomas Block
Projectcoördinator : Jo Van Assche

<http://cdonet.rug.ac.be>

Inhoudstafel

1. Achtergrond

1.1. Opdracht en opvolging

1.2. Indicatoren voor Duurzame Ontwikkeling (IDO's)

1.2.1. Definitie

1.2.2. Functies van IDO's

1.2.3. Standaardfiche

1.3. Co-design methodiek

1.3.1. Complexiteit en specialisatie

1.3.2. Facilitators- en expertenrol

1.4. In casu: 1^e fase van het ontwerpen van IDO's kustzone

1.4.1. Afbakening kustzone

1.4.2. Werkwijze

1.4.3. Uileg bij de resultaten van het project

1.4.3.1. Visietekst of studiedocument?

1.4.3.2. IDO's voor de kust

2. Een visie als ondergrond

2.1. Kader: Duurzame Ontwikkeling

2.1.1. Het begrip duurzame ontwikkeling

2.1.2. Bestuur en duurzame ontwikkeling

2.2. Verdere operationalisering

2.2.1. Duurzame ontwikkeling en Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied

2.2.2. Een duurzaam kustzonebeheer

2.3. Prioriteiten voor een duurzame ontwikkeling van de kust

2.4. De boomstructuur

3. Duurzaamheidsindicatoren op de voorgrond

3.1. Basislijst van ontwerp-IDO's voor een duurzame ontwikkeling van de kust

3.2. De selectielijst: lijst en fiches per ontwerp-indicator

Bijlage

1. Achtergrond

1.1. Opdracht en opvolging

Dit rapport is het resultaat van het project "Bepalen en opvolgen van de duurzaamheid van de kust. 1^e fase: selectie en detaillering van duurzaamheidsindicatoren". De opdrachtgever is de **Administratie Waterwegen en Zeewezen (AWZ)** - Afdeling Waterwegen Kust, vertegenwoordigd door Ir. Peter De Wolf en Ir. Toon Verwaest.

Het project kadert in het **TERRA-programma** van de Europese Unie, meer specifiek in het TERRA-Coastal-Zone-Management-project. Eén van de hoofddoelstellingen is hier het uitwerken van een strategie voor Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied, waarbij alle elementen die kunnen leiden tot een goed beheer van de kustzone moeten worden aangereikt. Een goede opvolging van evoluties aan de kust (monitoring) is één van deze elementen. Hoewel dit TERRA-programma ten einde loopt, is het de bedoeling dat in de nabije toekomst het Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied (GBKG) verder in de praktijk gebracht wordt binnen het **Europees Doelstelling 2 Programma Kustvisserijgebied**. Dit is een onderdeel van een strategie van de Europese Commissie om de werkgelegenheid te bevorderen en de noodzakelijke voorwaarden hiertoe te scheppen in het kader van een duurzame ontwikkeling. Voor de Europese Commissie zijn er hier drie strategische prioriteiten, namelijk de versterking van het concurrentievermogen van de streek, de sociale cohesie en de ontwikkeling van de fysieke infrastructuur aan de kust.

De uiteindelijke bedoeling van het indicatorenproject is te komen tot een reeks van indicatoren die een beeld geven van de duurzaamheid van het kustgebied en die onder meer als instrument kunnen dienen om toekomstige ontwikkelingen op te volgen. Het ontwerpen van deze indicatoren voor duurzame ontwikkeling (IDO's) gebeurt in twee of meerdere fases (i.c. projecten). Zoals de titel van het project reeds aangaf (zie eerste paragraaf), werd hier aan een **eerste fase** gewerkt. De duur van deze fase was 6 maanden (maart 2001 - augustus 2001). Of en wanneer een tweede fase plaatsvindt en wie deze zal uitvoeren is momenteel (nog) niet duidelijk. Voorliggend rapport is bedoeld als voorzet voor de volgende fase(s). De onderzoekers van het CDO beschouwen deze tekst als een **voorstudie met voorlopige resultaten**, die in een eventuele tweede fase opnieuw grondig bediscussieerd moeten worden.

In deze eerste fase was het vooreerst de bedoeling een **ontwerp van toekomstvisie** te ontwikkelen voor een duurzame ontwikkeling van het kustgebied, met aanduiding van de grote beleidsprioriteiten voor de komende jaren en de relevante beleidsdomeinen. Vervolgens werd gepoogd de doelstellingen die hieraan konden worden verbonden eenduidig te definiëren en meetbaar te maken. Met andere woorden, de visie werd zo goed als mogelijk geoperationaliseerd aan de hand van **ontwerpindicatoren**. De eerste fase komt min of meer overeen met STAP 1 en 2 van SPOOR 1 (Zie Bijlage) van de methodiek die het CDO hanteert om duurzaamheidsindicatoren voor bepaalde steden en regio's te ontwerpen. In punt 1.3. wordt de methodiek kort toegelicht.

Dit project gebeurde onder begeleiding van de **stuurgroep TERRA-CZM /Overleggroep GBKG** voorgezeten door het celhoofd van de cel Kust, ir. Peter De Wolf (AWZ)

1.2. Indicatoren voor Duurzame Ontwikkeling (IDO's)

1.2.1. Definitie

Algemeen kan men stellen dat indicatoren synthetische en representatieve weergaven zijn van een groter complexer geheel van verschijnselen (bij voorkeur meetbaar gemaakt op een kwantitatieve schaal) die worden gebruikt om aan te tonen dat cijfers niet enkel feiten weergeven, maar eerder een samenvatting zijn van complexe en vage informatie (OECD, 1998¹). Bovendien moeten de cijfers kunnen geïnterpreteerd worden, een **doel** bevatten (Gordon D. en Spicker P., 1999²)³. Indicatoren voor duurzame kustontwikkeling zijn dus een vereenvoudigde weergave van trends en fenomenen in het kustgebied, die betrekking hebben op strategische doelstellingen van het overkoepelend beleid en die zich situeren op verschillende beleidsniveau's en verschillende beleidsdomeinen of -thema's.

1.2.2. Functies van IDO's

Bestuurders, ambtenaren, het maatschappelijk middenveld, betrokken bewoners, etc. kunnen een duurzaamheidsmeter en/of IDO's voor verschillende doeleinden gebruiken:

1. als een instrument om de (middel)lange termijnvisie op de toekomst van een stad of regio te concretiseren en te operationaliseren (**strategiebepaling**);
2. als een **meetinstrument** op strategisch niveau bestemd voor alle bij de ontwikkeling van dit gebied betrokken actoren;
3. als een terugkoppelingsonderdeel van het strategisch planningsproces, dat systematisch zorgt voor de aansluiting bij de realiteit en de nodige bijstellingen in functie van de gemeten evoluties. De barometer moet input geven voor planning en beleidsprogramma's (**leerinstrument**);
4. als een communicatiemiddel over het gebied en zijn ontwikkeling, tussen besturen, bewoners, maatschappelijk middenveld, bedrijven, etc. (**communicatie- en verantwoordingsinstrument**);
5. als een middel om rationele beslissingen in het kader van duurzame ontwikkeling te onderbouwen (**decision supportfunctie**)⁴.

¹ OECD, (1998), "Towards Sustainable Development - Environmental Indicators", Paris: OECD.

² GORDON, D. en SPICKER, P., (1999), "The International Glossary on Poverty", Londen: Zed Books Ltd, CROP International Series on Poverty.

³ BLOCK, T. en VAN ASSCHE, J., (2000), "Stad op koers? De Gentse Barometer voor Duurzame Ontwikkeling", In: *Overheid in Beweging*, Diegem: Kluwer Editorial, N° 4, december 2000.

⁴ Een voor de hand liggend instrument voor dergelijke ex-ante evaluatie is de multicriteria-analyse, waarbij de indicatoren de rol van criteria krijgen toebedeeld. Middels een multicriteria-evaluatie maakt men een keuze uit verschillende beleidsopties (alternatieven) en die keuze is dan gebaseerd op de scores van de verschillende alternatieven voor de verschillende criteria. Het is echter niet evident om de effecten van de verschillende beleidsopties in te schatten (zeker wanneer er verschillende externe factoren een invloed hebben op de ontwikkelingen). Ook stelt zich bij multicriteria-evaluatie het probleem van weging. Optie A kan beter scoren voor indicator X, terwijl optie B beter scoort voor indicator Y. Men moet het belang van de verschillende criteria tegenover mekaar afwegen om na te gaan wat de beste beleidsoptie is.

1.2.3. Standaardfiche

Vanuit de functies die aan IDO's toegekend kunnen worden en vanuit het oogpunt voor een accuraat databeheer is het noodzakelijk IDO's te ontwerpen die eenduidig te interpreteren zijn, zodat identificatie-, definitie- en interpretatieproblemen worden vermeden. Het CDO heeft daarom een **standaardformulier** ontworpen dat het mogelijk maakt IDO's eenduidig te beschrijven. Ook kan via dergelijk standaardformulier makkelijk gewezen worden op de datakwaliteit, het datagebrek, de validiteit, de relevantie voor de betrokken beleidsdomeinen, de vergelijkbaarheid (in de tijd, met andere gebieden), etc.⁵. Het invullen van het standaardformulier is met andere woorden een geschikte manier om na te gaan of alle gegevens voldoen aan de voorwaarden en of dus een IDO kan worden uitgewerkt.

Het CDO stelt voor om in de fase(s) volgend op deze eerste fase van het indicatorenproject onderstaande standaardfiche te gebruiken (zie Schema 1). Deze is min of meer gebaseerd op een fiche die reeds zijn bruikbaarheid heeft bewezen bij de opmaak van zowel de Gentse als Antwerpse (elementaire) duurzaamheidsbarometer. Ter verduidelijking is een voorbeeld uit de Gentse Barometer ingevoegd.

Schema 1: Standaardfiche voor IDO's

1. Naam	Titel <i>Voorbeeld Gent</i> : Totale hoeveelheid afval per inwoner
2. Definitie	Bondige en eenduidige omschrijving <i>Voorbeeld Gent</i> : Deze indicator wordt bepaald door de totale hoeveelheid afval afkomstig van particuliere huishoudens te delen door het aantal inwoners van Gent. Het gaat hier zowel om het afval door huis-aan-huis ophaling ingezameld als door de inzameling via containerparken of wijkinzamelpunten.
3. Meeteenheid	Maat, hoeveelheid of grootheid die men aanneemt om de data weer te geven <i>Voorbeeld Gent</i> : kg/inwoner/jaar
4. Meetniveau	Ruimtelijk niveau waarop de data betrekking hebben (vb. stad/gemeente, wijk, regio, etc.) <i>Voorbeeld Gent</i> : Gent
5. Statistisch niveau	Metrisch of niet-metrisch / nominaal, ordinaal of rationiveau <i>Voorbeeld Gent</i> : metrisch / rationiveau
6. Betekenis	Relatie tussen de indicator en 'duurzaamheid' <i>Voorbeeld Gent</i> : Afval is er altijd al geweest. Iedereen wordt er dagelijks mee geconfronteerd. Voor de huishoudens houdt het probleem meestal op met het aan de deur zetten van hun vuilniszak. Het probleem is echter veel complexer dan dat. Grote hoeveelheden afval moeten opgehaald en verwerkt worden en de uiteindelijke verwijdering van de afvalstoffen (verbranden en storten) brengt tal van milieuproblemen met zich mee (verlies van grondstoffen en energie, emissies naar bodem, water en lucht, ruimtebeslag). In de verschillende opties inzake afvalbeheer is een voorkeursrangorde aangebracht. Deze rangorde geeft een algemene aanduiding van hun relatieve milieuhygiënische voor- en nadelen:

⁵ BLOCK, T. et al., Ibidem.

	<ol style="list-style-type: none"> 1. preventie 2. (product)hergebruik 3. recyclage en compostering 4. verbranden met een hoog energierendement 5. verbranden 6. storten <p>Het voorkomen van afvalstoffen is dus het belangrijkste doel in het afvalstoffenbeleid, immers wat niet moet verwerkt worden kan ook niet voor problemen zorgen. De afvalstoffen die vervolgens ontstaan, dienen zoveel mogelijk te worden gerecupereerd. Hiermee wordt hergebruik, recyclage en compostering bedoeld. Op die manier blijven producten en grondstoffen binnen de stofkringloop.</p> <p>De afvalstoffen die niet kunnen worden voorkomen of gerecupereerd dienen op de meest milieuvriendelijke manier te worden verwijderd, waarbij het verbranden (met energierterugwinning) de voorkeur verdient boven storten.</p>
7. Evaluatie	<p>Beoordeling van de evolutie van de data</p> <p><i>Voorbeeld Gent:</i> Een daling van de totale hoeveelheid afval afkomstig van de Gentse huishoudens wordt in het kader van 'een duurzame stad' als positief ervaren.</p>
8. Data	<p>De recentste cijfers (voorgrond)</p> <p><i>Voorbeeld:</i> 1995: 441 1996: 470 1997: 479 1998: 471 1999: 4?? 2000: 491</p>
9. Situatieschets	<p>Bredere tijds- en ruimteschaal van de data (achtergrond)</p> <p><i>Voorbeeld Gent:</i> Voor de stad Gent gebeurt de afvalophaling door de afvalintercommunale IVAGO. Deze intercommunale ging operationeel van start op 1 januari 1995. Daarvoor was deze taak in handen van de stadsreiniging. IVAGO is een samenwerkingsverband tussen de stad Gent, de gemeente Destelbergen en een private partner.</p> <p>In 1998 trad voor het eerst een daling op van de totale hoeveelheid afval opgehaald bij particuliere huishouders. Gent produceerde toen gemiddeld 471 kg afval per inwoner of 105.400 ton huishoudelijk afval. Daarna zien we helaas weer een stijging. In 2000 zelfs tot 491 kg/inw of 110.103 ton. Dit cijfer is nog nooit zo hoog geweest!</p>
10. Primaire databron	<p>Oorsprong van de data</p> <p><i>Voorbeeld Gent:</i> IVAGO Gent en bevolkingsdienst Gent</p>
11. Beschikbaarheid	<p>Welke instelling levert de data?</p> <p><i>Voorbeeld Gent:</i> De data wordt door de Dienst Leefmilieu en Natuurontwikkeling Gent geleverd.</p>
12. Datagebrek	<p>Duiding omtrent het ontbreken van data</p> <p><i>Voorbeeld Gent:</i> De gegevens van voor 1995 ontbreken omwille van de overgang van de Stadsreiniging naar de afvalintercommunale IVAGO. De gegevens van de Stadsreiniging worden niet vermeld omwille van het gebrek aan vergelijkbaarheid met de gegevens die door IVAGO worden verzameld. De cijfers van 2001 zijn uiteraard nog niet beschikbaar.</p>
13. Kostprijs	<p>Kan men de gevraagde gegevens tegen redelijke prijs verkrijgen (vb. instelling betalen, survey nodig, etc.)?</p> <p><i>Voorbeeld Gent:</i> gratis</p>

14. Datakwaliteit	
Betrouwbaarheid	In welke mate wordt de primaire verzameling van de gegevens nauwkeurig uitgevoerd? <i>Voorbeeld Gent:</i> De reputatie van de gegevensverzameling door IVAGO wordt niet in vraag gesteld.
Validiteit	Geldigheidsproblemen verbonden aan het gebruik van deze data. <i>Voorbeeld Gent:</i> Om het aantal kg afval per inwoner te berekenen, gaan we uit van het aantal inwoners. Dit is het aantal mensen ingeschreven in het bevolkingsregister van de stad op 31 december van het betrokken jaar. Dit is echter een minimale schatting van het aantal inwoners van Gent, daar ook rekening dient gehouden te worden met de niet-ingeschreven inwoners zoals studenten, kamerbewoners, enz. (schatting: 20% van de totale Gentse bevolking behoort hiertoe). Een stijging van de totale hoeveelheid afval kan ook deels worden toegeschreven aan een grotere dienstverlening van IVAGO (vb. in 1996: ophaling GFT).
Vergelijkbaarheid	In welke mate is het mogelijk om in tijd en ruimte vergelijkingen te maken? <i>Voorbeeld Gent:</i> De cijfers van de Stadsreiniging (tot en met 1994) werden bekomen op basis van een procentuele schatting van het huisvuil. Bij IVAGO (vanaf 1995) daarentegen gaat men uit van de effectieve cijfers. Toch bestaan de statistieken van IVAGO net lang genoeg om evoluties in de tijd aan te duiden. Vergelijkingen met andere centrumsteden zijn mogelijk.
15. Lokale doelstellingen	Objectieven of grens-, richt- en streefwaarden van het lokale stedelijke beleid <i>Voorbeeld Gent:</i> De algemene en opeenvolgende doelstellingen van het Gentse afvalbeleid kunnen als volgt worden geformuleerd: <ul style="list-style-type: none"> - het ontstaan van huishoudelijke afvalstoffen moet zoveel mogelijk worden voorkomen (afvalpreventie); - de selectieve inzameling van huishoudelijke afvalstoffen moet worden versterkt om de toch ontstane afvalstoffen maximaal te kunnen recupereren voor hergebruik en recyclage; - het verwijderen van afvalstoffen is het laatste alternatief. Het storten van huishoudelijk afval moet sterk worden beperkt; verbranding met energierecuperatie verdient de voorkeur.
16. Bovenlokale doelstellingen	Objectieven of grens-, richt- en streefwaarden van het bovenlokale beleid (vb. regionaal, nationaal en internationaal) <i>Voorbeeld Gent:</i> Optie 4 van de Vlaamse gemeentelijke milieuconvenant 2000-2001 stelt dat Gent in 2001 moet streven naar een restfractie van het huishoudelijk afval van 240 kg/inw/jaar. Zie ook: Vlaamse Milieubeleidsplan 1997-2001 (MINA-plan 2) Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 1997 - 2001 VLAREA
17. Verwerkingsfase	Fase waarin de indicator zich bevindt: ontwerpversie xx/xx/200X, gefinaliseerd op xx/xx/200X. <i>Voorbeeld Gent:</i> Gefinaliseerd op 14 juni 2001

1.3. Co-design methodiek

1.3.1. Complexiteit en specialisatie

Om na te gaan of het kustgebied in België evolueert in de richting van een duurzame ontwikkeling, kunnen IDO's worden ontworpen. Het is echter moeilijk – zometer onmogelijk – personen te vinden die voldoende kennis bezitten over alle aspecten van een duurzaam kustgebied en die zowel de grote complexiteit van de materie als de vaak hoge graad van specialisatie beheersen. Daarom opteert het CDO voor het **participatief ontwerpen van IDO's** of de **co-design methodiek**. Eigen aan deze methodiek – en dat is misschien wel het belangrijkste – is dat gedurende het ontwikkelingsproces een **draagvlak** wordt gecreëerd om te werken met de duurzaamheidsindicatoren en/of -barometer.

De co-design methodiek wordt door de onderzoekers van het CDO gebruikt en verfijnd sinds 1997⁶ en leent zich bij uitstek voor onderwerpen die complex van aard zijn, zowel op korte als lange termijn spelen, omgeven worden door onzekerheden en waarbij er een spanningsveld is tussen sociale, economische en ecologische aspecten.

De Belgische kust kan hier zeker als voorbeeld dienen. De kust trekt omwille van zijn karakter vele toeristen en recreanten aan, de fauna en flora aan de kust is uniek en dient bijgevolg beschermd te worden, de inwoners van het kustgebied verkiezen een aangename woon- en leefomgeving (o.a. veilige buurten, voldoende voorzieningen, verkeersleefbaar), ook de aanwezigheid van bepaalde economische activiteiten (o.a. distributie, transport en visserij) spreekt voor zich, etc. In deze compacte kuststrook duiken makkelijk **tegengestelde belangen** op tussen de verschillende activiteiten, er kunnen verschillen zijn tussen **lange en korte termijnvisies en -processen**, het is niet evident alle "**stakeholders**" (belanghebbenden) bij het beleid te betrekken, bepaalde activiteiten kunnen geografisch moeilijk te segmenteren zijn (problematiek omtrent **schaalniveau**), etc.

1.3.2. Facilitators- en expertenrol

Het CDO speelt in de co-design methodiek de rol van **facilitator** en zorgt er voor dat idealiter alle aanwezige (vak)kennis wordt gemobiliseerd. Zo kan de jarenlang opgebouwde **expertise** van de verschillende administraties en besturen (op alle beleidsniveaus), van academici en van het maatschappelijk middenveld worden geraadpleegd, en kan – mits gebruik te maken van een doelgerichte methodiek – de bevolking worden geconsulteerd.

⁶ In 1997 en 1999 heeft het CDO in opdracht van het stadsbestuur een **Gentse Barometer voor Duurzame Ontwikkeling** opgemaakt. Hierin werden op een participatieve manier IDO's ontworpen die betrekking hebben op milieu- en natuuraspecten, de huisvestingssituatie, de werkloosheid, de woonomgeving, het sociale weefsel, de veiligheidssituatie, het uitrustingsniveau van de buurten, etc. Momenteel werkt het CDO aan duurzaamheidsmeters of -monitors voor de **13 Vlaamse centrumsteden** (in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap), voor de **regio Kortrijk** (in opdracht van de Intercommunale Leidedal) en voor de **Stad Antwerpen** (in opdracht van het Stedelijk Ontwikkelingsbedrijf Antwerpen). Telkens kaderen deze duurzaamheidsmeters in de voorbereiding van een **Lokale Agenda 21**, die op zijn beurt de mondiale Agenda 21 onderschrijft. Daarnaast begeleidt het CDO in opdracht van Minister Vera Dua het strategisch project 'Lokaal duurzaam Beleid'.

Vertrekkend vanuit een aantal basisveronderstellingen - afkomstig uit literatuur en ervaring - wordt procesmatig en in samenwerking met alle betrokken actoren gebouwd aan een (ontwerp)visietekst en in een volgende stap aan IDO's. Hierbij wordt getracht een toegankelijke **gemeenschappelijke taal** te hanteren (i.e. de noties behoeften, welzijn & welvaart, behoeftebevredigers, rechtvaardigheid, participatie, etc. Zie verder) waarmee men over duurzame ontwikkeling van gedachten kan wisselen en waarmee men het eigen jargon kan overstijgen. Enerzijds blijft het mogelijk vertalingen te maken in concrete aanduidingen op het eigen beleidsdomein, anderzijds wordt het mogelijk de toekomstbeelden van anderen beter te begrijpen.

Het CDO opteert om te werken met **domeinvergaderingen**. Dergelijke vergadering is een bijeenkomst van verschillende betrokkenen (i.e. ambtenaren, experts en andere sleutelfiguren) en blijft meestal beperkt tot één beleidsdomein. Het CDO geeft op deze vergaderingen een inhoudelijke voorzet op basis van het denkkader omtrent duurzame ontwikkeling dat wordt gehanteerd en op basis van bestaande literatuur en onderzoeken. Er wordt vervolgens gevraagd mee te denken over het begrip 'duurzaamheid' en hoe dit binnen het domein kan geconcipeerd worden om vervolgens te komen tot een (zo groot mogelijke) gemeenschappelijke operationalisering. Het streefdoel is steeds te komen tot een opsomming van prioriteiten en/of doelstellingen per beleidsdomein met daaraan gekoppeld één of meerdere IDO's. Het feit of er al dan niet data voorhanden zijn doet in een eerste ronde van domeinvergaderingen niets ter zake.

De kennis van de sleutelfiguren wordt verwerkt in de (ontwerp)visietekst en vertaald in diverse (voor)ontwerpen voor indicatoren, die hen telkens opnieuw worden voorgelegd. Zij krijgen dus in de loop van het project op regelmatige basis de kans om hun expertise in het ontwerpproces in te brengen. Dit levert het voordeel op dat een **draagvlak** ontstaat om te werken met de IDO's.

1.4. In casu: 1e fase van het ontwerpen van IDO's kustzone

1.4.1. Afbakening kustzone

Eén van de problemen waarmee het huidige project – gericht op ondersteuning van de besluitvorming voor duurzame ontwikkeling – van in de beginfase geconfronteerd werd, is de afbakening van de kustzone. De term '**Kustzone**' is immers aan discussie onderhevig. In de Ecosysteemvisie voor de Vlaamse Kust⁷ wordt de kust gedefinieerd als "een ecologisch functioneel samenhangend projectgebied, bestaande uit het strand, het slik, het schor, de duinen en de voor natuurherstel- en ontwikkeling in duin en polder belangrijke poldergebieden". Een bredere definitie van de kustzone die dikwijls gehanteerd wordt is "een strook land en zee van uiteenlopende breedte, die bestaat uit dat deel van het land dat beïnvloed wordt door zijn nabijheid tot de zee en dat deel van de zee dat beïnvloed wordt door zijn nabijheid tot het land, en de natuurlijke kustsystemen en de gebieden waarbij menselijke activiteiten het gebruik van kustbronnen impliceren, omvat". In het Ontwerp van het Provinciaal Ruimtelijk

⁷ PROVOOST, S., RAPPE, G., AMPE, C., LETEN, M., HOYS, M. en HOFFMANN, M., (1996), "Ecosysteem voor de Vlaamse Kust. Natuurontwikkeling II", Studie uitgevoerd in opdracht van AMINAL door het Instituut voor Natuurbehoud en de Universiteit Gent, 151 p.

Structuurplan West-Vlaanderen (Provincie West-Vlaanderen, 2000) omschrijft men de kustruimte als een onderdeel van het stedelijk netwerk 'de Kust' en als 'de gordel van badplaatsen langs de Koninklijke Baan, gesitueerd tussen zee en polder'.

Hier wordt geopteerd om met een pragmatische definitie van de kustzone te werken: **het grondgebied van de 10 kustgemeenten, uitgebreid met de 'zeezijde'**. Cijfergegevens voor de ontwikkeling van indicatoren zijn in de meeste gevallen op administratieve grenzen gebaseerd, en een definitie van het projectgebied op basis van fysieke grenzen is dan ook moeilijk hanteerbaar. Kortom, het kustgebied wordt in dit project afgebakend door het grondgebied van De Panne, Koksijde, Nieuwpoort, Middelkerke, Bredene, Oostende, De Haan, Blankenberge, Knokke en Brugge. De 'zeezijde' wordt beperkt tot de zone waar een duidelijke interactie tussen land en zee optreedt : o.a. strandrecreatie in de zee, baggerwerken in de haven, kust- en zeevisserij, windmolens, etc. Bij deze afbakening stelt zich één belangrijk probleem, namelijk het feit dat cijfers van Brugge de indicatoren kunnen vertekenen. In een volgende fase, wanneer datamanagement aan bod komt, zal hiervoor een oplossing gevonden moeten worden. Eén mogelijkheid is om, wanneer er cijfergegevens op deelgemeenteniveau aanwezig zijn (bijvoorbeeld voor Zeebrugge), met deze cijfers te werken. Per indicator zou dan het beste meetniveau bekeken kunnen worden. In elk geval lijkt het noodzakelijk een **veld 'meetniveau'** in de gedetailleerde indicatorenfiche hiervoor te voorzien.

1.4.2. Werkwijze

Zoals boven gezegd, had het voorliggende project een beperkte tijdsduur (6 maanden: 1 maart tot 31 augustus 2001) en beslaat het een eerste fase waarbij een aanzet tot visie is gegeven en waarbij indicatoren worden voorgesteld die in een latere fase verder bediscussieerd en uitgewerkt moeten worden. Omwille van het kortlopende project is de methodiek enigszins aangepast.

Tijdens de eerste weken van het project werd er een literatuurstudie verricht, vooral van bestaande beleidsdocumenten en studies in verband met de kust. Op basis daarvan werd door de onderzoekers een eerste voorzet gegeven voor een visie op duurzame ontwikkeling van het kustgebied. Die voorzet werd besproken tijdens de Overleggroep GBKG van 25 april 2001. Daarna werden er domeinvergaderingen belegd om de visie verder uit te werken en voorstellen voor indicatoren te formuleren.

De **opbouw** van de domeinvergaderingen was steeds gelijklopend:

- toelichting van het project en de rol van het CDO;
- bespreking van het ontwerp van visietekst, met daarna een specifieke bespreking van de onderdelen waar het betreffende beleidsdomein aan bod komt;
- bespreking welke IDO's interessant kunnen zijn voor de kust met betrekking tot het beleidsdomein.

(1) Domeinvergadering 'mobiliteit' (20 juni 2001)

Met: Evert De Pauw (provincie)

Lieven Van Eenoo (AWV)

Anneleen De Schrijver (De Lijn): verontschuldigd
Yvan Bellaert (De Lijn): verontschuldigd

(2) Domeinvergadering 'ruimtelijke ordening' (20 juni 2001)

Met: Stephaan Barbery (provincie)

(3) Domeinvergadering 'natuur en milieu' (21 juni 2001)

Met: Caroline Thijs (provincie)

J-L Herrier (AMINAL): verontschuldigd

Sam Provoost (Instituut Natuurbehoud)

Peter Norro (provincie)

Violette Vansteelandt (AMINAL): verontschuldigd

Jan Haelters (BMM) (5 juli 2001)

(4) Domeinvergadering 'economie' (25 juni 2001)

Met: Andy De Brabandere (streekplatform Westhoek)

Anne Vandermeulen (streekplatform Westhoek)

Fernand Jonckheere (ACV / streekplatform Oostende): verontschuldigd

Luc Vermander (GOM / streekplatform Brugge)

Oriënterende vergadering met Stefaan Bil (DS 2 coördinator) (31 mei 2001)

(5) Domeinvergadering 'toerisme' (26 juni 2001)

Met: Magda Monballyu (provincie)

Luc Gobin (Toerisme Vlaanderen): verontschuldigd

(6) Domeinvergadering 'sociaal' (29 juni 2001)

Met: Hilde Coudenys (provincie)

Chris Verstraete (RISO)

Karolin Vannieuwenhuyze (provincie)

Maurice Vanwelden (provincie): verontschuldigd

(7) Domeinvergadering 'visserij' (5 juli 2001)

Met: W. Verhegghen en Luc Maertens (dienst zeevisserij)

(8) Domeinvergadering 'landbouw' (12 juli 2001)

Met: Daniël Sap (AMINAL)

Johan Mahieu (Proclam)

Bart Debussche (ALT)

(9) Domeinvergadering 'cultureel erfgoed' (12 juli 2001)

Met: Filip Lievens (AROHM)

Marc Ryckaert (provincie)

Sven Claessens (provincie)

Marc De Wilde (IAP): verontschuldigd

Enkele voorziene domeinvergaderingen hebben niet plaats gevonden (vakantieperiode): Noord-Zuidproblematiek, jeugd, cultuur, onderwijs.

Daarnaast hadden de onderzoekers op 9 mei 2001 ook overlegd met Marie-Capucine Decemy (Kent County Council - Environmental Manager) en Bern Paret (Adjunct adviseur Prov. West-Vlaanderen) omtrent het project "Indicators of Sustainability for the SAIL Coastal Zone".

Resultaten uit de domeinvergaderingen werden teruggekoppeld naar en besproken tijdens de vergadering van de Overleggroep GBKG van 29 juni 2001.

Eind juli 2001 werd een ontwerp van eindrapport opgesteld met een basislijst met zo'n 180 indicatoren en een voorstel van selectielijst met sleutelindicatoren (zie 1.4.3.2. voor verschil tussen basislijst en selectielijst). Dat rapport werd per e-mail opgestuurd aan alle geraadpleegde experts en aan de leden van de Overleggroep GBKG. Van een tiental mensen kwamen reacties binnen die eind augustus verwerkt werden in het voorliggende eindrapport.

1.4.3. Uitleg bij de resultaten van het project

Dit hele proces (literatuurstudie, overleggroep GKZB, domeinvergaderingen, terugkoppeling) heeft uiteindelijk tot twee concrete resultaten geleid: een ontwerp van visietekst over duurzame ontwikkeling van de kust en een indicatorenlijst. Deel 2 van dit rapport bevat de visietekst, deel 3 de indicatorenlijst en een beschrijving van een reeks sleutelindicatoren.

Los van deze tastbare resultaten is er ook een meer 'procesmatig' resultaat. In de meeste domeinvergaderingen was de **interesse** voor het project en dus ook de medewerking van de aanwezigen vrij groot. Er is zo een verdere aanzet gegeven – in aansluiting op het TERRA-project – voor een gezamenlijk denkproces rond duurzame ontwikkeling aan de kust. Het spreekt echter voor zich dat één ronde van domeinvergaderingen, gevolgd door een feedbackronde (telefonisch en via e-mail) te beperkt is om meer dan een aanzet te geven. Dit geldt bij uitbreiding ook voor de 'concrete' resultaten: het gaat nog niet om een afgewogen visietekst met daaraan gekoppeld een sterk samenhangende en weloverwogen set van ontwerp-IDO's. In volgende fase(s) is het aangeraden een tweede, derde, eventueel vierde ronde van vergaderingen te organiseren, zowel per domein als domeinoverstijgend (waarbij de groep betrokkenen aangevuld wordt met o.m. vertegenwoordigers uit de kustgemeenten en maatschappelijke groepen; zie ook verder). Dit is de mening zowel van de onderzoekers, als van de meeste betrokkenen bij dit project.

1.4.3.1. Visietekst of studiedocument?

Het ontwerp van visietekst (zie deel 2 van dit rapport) is gebaseerd op de discussies tijdens de **domeinvergaderingen** en op verschillende **documenten en plannen** die al elementen voor een visie inzake een duurzame ontwikkeling van het kustgebied in zich dragen. Het gaat o.a. om het projectrapport 'TERRA Coastal Zone Management', het 'Actieplan voor het beheer en de duurzame ontwikkeling van het duingebied tussen de Franse grens en Westende', het 'Enig Programmeringsdocument van het Doelstelling 2 Programma', de 'Ecosysteemvisie voor de Vlaamse Kust', het 'Ontwerp Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen', het advies van de MiNa-Raad over het geïntegreerd beheer van de kustgebieden, 'West-Vlaanderen 2010: een strategie voor economische ontwikkeling' (GOM), Hoofdstuk 17 van Agenda 21, de beleidsnota van Vlaams minister Dua, de streekvisies van de streekplatforms Brugge, Oostende en Westhoek, etc.

Zoals het project is opgezet, is het ontwerp van visietekst dus hoofdzakelijk het resultaat van een eerste overlegproces met mensen uit provinciale en gewestelijke administraties en met vertegenwoordigers van de streekplatformen. Eigenlijk dienen onder meer de auteurs van bovengenoemde documenten, de besturen en ambtenaren die meewerkten aan deze visietekst en indicatorenset, de gemeentebesturen en gemeentelijke diensten, de organisaties uit het maatschappelijk middenveld en de (georganiseerde) bewoners de koppen bij elkaar te steken om procesmatig een geïntegreerde visie en lange termijn doelstellingen voor het kustgebied te ontwerpen. Pas dan kan een geïntegreerd en ruim gedragen **toekomstbeleid** voor de kust worden uitgewerkt en kan men eigenlijk spreken van een visie op de kust.

Om te vermijden dat de set van indicatoren een stille dood sterft, is het CDO van mening dat op zijn minst alle besturen en administraties (waaronder die van de kustgemeenten) bij de volgende fasen van ontwikkeling van duurzaamheidsindicatoren moeten worden betrokken. Het betrekken van **gemeentelijke actoren** lijkt ons bijvoorbeeld noodzakelijk om na te gaan welke percepties zij hebben over het nut en de bruikbaarheid van een duurzaamheidsmeter voor de kust en in welke mate de organisatie en werking van de lokale besturen zich lenen om te werken met dergelijke monitoring. Ook de expertise en data afkomstig uit deze gemeenten zijn essentieel voor dit project.

De moeilijkheden om tot een **bestuurlijke verankering** te komen van het GBKG behandelen we niet uitvoerig in dit project (zie 2.2.2), hoewel het hier uiteraard wel zijn gevolgen heeft. Het belangrijkste probleem dat zich voor wat betreft dit project anno augustus 2001 stelt is: "Wie gaat de duurzaamheidsmeter en -indicatoren gebruiken?".

Samenvattend: één van de resultaten van dit project is dus een **voorzet voor een bestuurlijke visie** (voornamelijk ontwikkeld op niveau van de provincie en het Vlaams Gewest). Een ruimer maatschappelijk debat rond de duurzame ontwikkeling van het Kustgebied en het Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied (GBKG) kan zich hierop baseren. De visietekst in dit rapport heeft dus geenszins een formeel karakter, maar is veeleer een **studiedocument** dat als **onderbouw** dient voor het ontwikkelen van de IDO's. Wanneer we dus spreken over "visietekst" moet deze "achtergrond" worden gebruikt.

Er werd geopteerd om de visie toegankelijk te maken aan de hand van een **boomstructuur**. De CDO-onderzoekers maakten op basis van bestaande literatuur en hun ervaringen een ruwe voorzet, die door de betrokkenen besproken werd op de domeinvergaderingen en waaraan zij hun correcties, aanvullingen, bezorgdheden of aandachtspunten toevoegden. In de wetenschappelijke literatuur spreekt men in dat verband ook wel van een **waarden-boom** of een **waarden-boom analyse**⁸. In de boomstructuur articuleren de betrokkenen (sub)doelstellingen die meestal voortkomen uit verschillende waardenclusters (i.c. perspectieven). Welke waardenclusters dat

⁸ Bij dergelijke analyse - engelse vertaling: "Value Tree Analysis" - bouwt men eerst op een participatieve manier aan waarde-bomen per perspectief en combineert men nadien alle waarden-bomen tot één grote waarden-boom (zie onder meer: O. Renn, T. Webler, et. al., (1993), "Public participation in decision making: a three-step procedure", In: *Policy Sciences*, n° 26, p. 189-214, Kluwer Academic Publ.).

zijn hangt op zijn beurt meestal samen met de beleidsdomeinen (economisch, milieu, toerisme, socio-cultureel, etc.).

Bij de uitwerking van de boom werd geopteerd voor kleine sprongen bij de eerste vertakking. De bedoeling is dat binnen elke tak zo goed mogelijk omschreven wordt wat volgens de betrokkenen noodzakelijk is om die prioriteit of (sub)doelstelling te realiseren. Het was niet de bedoeling een causale keten of een model te ontwerpen⁹, maar wel het complexe concept 'duurzame ontwikkeling van het kustgebied' steeds minder abstract en meer toegankelijk te maken.

1.4.3.2. IDO's voor de kust

De opmerkingen en bekommernissen beschreven in bovenstaand onderdeel gelden eveneens voor de voorgestelde **ontwerp-IDO's**: ze zijn het resultaat van een eerste overlegproces en ook bij het participatief ontwerpen van IDO's is onder meer de inbreng van gemeentelijke en maatschappelijke actoren essentieel.

De ontwerpindicatoren die in dit rapport worden voorgesteld, zijn het resultaat van besprekingen tijdens de domeinvergaderingen. Met de visietekst als onderbouw werd in overleg tussen experts en CDO gezocht naar relevante IDO's. In enkele gevallen gaf het CDO een voorzet op basis van een screening van bestaande lijsten met duurzaamheidsindicatoren, zoals onder meer:

- (1) de uitgebreide lijst van indicatoren voor ICZM in België (geleverd bij de algemene offerte aanvraag);
- (2) de indicatoren afkomstig uit documenten vermeld onder 1.4.3.1;
- (3) de Gentse duurzaamheidsbarometer;
- (4) de elementaire duurzaamheidsmeter voor de Stad Antwerpen;
- (5) de Sustainable Indicators van United Nations Commission on Sustainable Development (UNCSD);
- (6) de indicatorenlijst van International Institute for Sustainable Development (IISD) - Indicators for Sustainable Development;
- (7) de Sociale Indicatoren van het Centrum voor Sociaal Beleid (UFSIA);
- (8) de Haagse Milieuthermometer;
- (9) Hart Environmental Databank;
- (10) de indicatoren uit Heidelberg Environmental Budget;
- (11) de 'Environmental and Social Indicators' van OECD;
- (12) de Sustainable Seattle Indicators;
- (13) de 'Indicators for Sustainable Communities' van het Wuppertal Instituut;
- (14) de 'Urban Audit Indicators - Assessing the Quality of life of Europe's Cities';
- (15) de 'United Kingdom Indicators Sustainable Development';
- (16) de 'Environmental Indicators' van het World Resources Institute;
- (17) Etc.

Het overleg in de domeinvergaderingen heeft geleid tot een zogenaamde **basislijst** van ontwerp-indicatoren. Deze is opgenomen onder 3.1. De basislijst

⁹ Zo zou bijvoorbeeld "(5) Ondersteunen van het toerisme en de recreatie" (eerder) onder "(4) Het versterken van het economische weefsel" een plaats krijgen.

is geordend volgens de (sub)doelstellingen van de boomstructuur. Het gaat in totaal om 186 ontwerp-indicatoren. Met deze uitgebreide lijst is het in principe mogelijk om evoluties en beleidseffecten in detail op te volgen, of om bijvoorbeeld IDO's te selecteren voor een multi-criteria-analyse voor een specifiek project. De basislijst geeft echter geen overzichtelijk beeld van de duurzaamheid aan de kust en leent zich daardoor o.a. niet voor communicatie met een ruimer publiek. Bovendien bevat de basislijst ook ontwerp-indicatoren waarvoor er (nog) geen data voorhanden zijn. Deze IDO's worden toch in de basislijst opgenomen omdat ze door de betrokkenen als relevant geacht worden voor de duurzaamheid van de kust.

De basislijst vormt de noodzakelijke basis voor de selectie van de meest relevante IDO's voor de duurzame ontwikkeling van het kustgebied. Het CDO hanteert voor het opstellen van deze **selectielijst** normaal gezien drie criteria:

- *Beschikbaarheid van data*: een voorwaarde voor selectie van een IDO is de aanwezigheid van gegevens voor een minimum aantal recente tijdstippen met een tussentijd van minimum 1 jaar. In de methodiek die door het CDO gevolgd wordt, is datamanagement een onderdeel van latere fasen van het proces. Zoals boven al gesteld, valt datamanagement niet binnen de fase die met dit eindrapport wordt afgesloten. Bij de indicatoren die verderop voorgesteld worden voor de selectielijst kon met dit criterium dan ook **geen** rekening worden gehouden.
- *Evenwicht tussen de indicatoren*: er wordt gestreefd naar een evenwicht tussen ecologische, sociale en economische indicatoren. Dat is noodzakelijk binnen een denkkader van duurzame ontwikkeling
- *Participatie*: de selectie wordt gemaakt in samenspraak met de betrokkenen.

De hier voorgestelde selectielijst bevat 24 ontwerp-indicatoren Per geselecteerde ontwerp-IDO wordt in dit rapport een fiche gepresenteerd. Het is niet zinvol en interessant in deze verkennende eerste fase een gedetailleerd invulformulier (zie 1.2.3) te hanteren voor de opmaak van alle voorgestelde IDO's uit de basislijst. Alvorens detailformulieren uit te werken, moeten zowel het ontwerp van visietekst, als de basis- en selectielijst verder uitgediscussieerd zijn.

De basislijst en de selectielijst zijn te beschouwen als een voorzet voor volgende fases. Wanneer daarbinnen een uitgebreider en diepgaander consultatieproces wordt opgezet met een ruime groep van betrokkenen (o.a. gemeenten en maatschappelijke actoren) en met meerdere rondes van domeinvergaderingen, zullen beide allicht nog aanpassingen ondergaan.

In deze eerste fase wordt een fiche gehanteerd met 6 velden per geselecteerde ontwerpindicator (zie schema 2).

Schema 2: Standaardfiche ontwerp-IDO's voor de kust (1^e fase)

1. Naam	Titel
2. Definitie	Bondige en eenduidige omschrijving
3. Meeteenheid	Maat, hoeveelheid of grootte die men aanneemt om de data weer te geven
4. Betekenis	Relatie tussen de indicator en 'duurzaamheid'
5. Evaluatie	Beoordeling van de evolutie van de data
6. Opmerkingen	Andere informatie relevant in dit project (1 ^e fase!)

2. Een visie als ondergrond

2.1. Kader: duurzame ontwikkeling

2.1.1. Het begrip duurzame ontwikkeling

Hoewel het **begrip 'duurzame ontwikkeling'** vatbaar blijkt voor verschillende interpretaties, bestaat er toch een ruime consensus onder deskundigen. Meestal wordt de omschrijving uit het Brundtland-rapport (WCED, 1987¹⁰) als uitgangspunt gehanteerd: *"Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generaties zonder de mogelijkheden voor de toekomstige generaties in gevaar te brengen om in hun behoeften te voorzien"*. Uit de slotdocumenten van de VN-Conferentie over Milieu en Ontwikkeling (Rio de Janeiro 1992) zoals Agenda 21 komen de verschillende dimensies van duurzame ontwikkeling naar voren: de sociale, de ecologische, de economische en de institutionele dimensie. De benadering van duurzame ontwikkeling als behoud van milieukapitaal waaraan velen nog vasthouden, is dus onterecht en moet plaats ruimen voor een veel ruimere definitie. Duurzame ontwikkeling bevat zeker volgende elementen (het gaat om hoofdlijnen):

- Duurzame ontwikkeling heeft betrekking op **welvaarts- en welzijnscreatie** en dus op **behoeftevoorziening**;
- Solidariteit met de toekomstige generaties impliceert **respect voor de grenzen van het milieu** (de milieugebruiksruimte), omdat het milieusysteem de basis en de bron van alle behoeftevoorziening is en dat in de toekomst ook zal blijven;
- Solidariteit in de huidige generaties heeft betrekking op het idee van de **rechtvaardige verdeling** tussen rijk en arm, zowel in Noord en Zuid, als tussen Noord en Zuid, waarbij iedereen de mogelijkheden heeft in zijn eigen behoeften te voorzien;
- **Participatie** van de belanghebbenden en een **geïntegreerde aanpak** is bijzonder belangrijk in het kader van een betrouwbare behoeftebepaling, wat op zijn beurt cruciaal is voor een beleid gericht op duurzame ontwikkeling.

Uit bovenstaande en talrijke andere definities van duurzame ontwikkeling blijkt dat het concept in essentie betrekking heeft op **behoefte** enerzijds en **de manier waarop ze worden bevredigd** anderzijds. Hierdoor kan ook gebruik worden gemaakt van aanverwante termen zoals enerzijds noden, wensen, verwachtingen, doelstellingen, vraagzijde, etc. en anderzijds voorzieningen, producten, diensten, voldoening, middelen, aanbodzijde, etc¹¹. Wil men nagaan of de Vlaamse kustzone een duurzaam gebied is, dan dient in feite bekeken te worden of aan de behoeften van de huidige gebruikers (zie verder) voldaan is, op zo'n manier dat de draagkracht van het milieu niet overschreden wordt, dat

¹⁰ Zie World Commission on Environment and Development (WCED) die auteur is van het rapport 'Onze aarde morgen' (ook wel het Brundtland-rapport genoemd) en werd voorgezeten door mevrouw Gro Harlem Brundtland.

¹¹ Er bestaat een uitgebreide wetenschappelijk literatuur over behoeften. In het kader van duurzame ontwikkeling wordt nogal eens gewerkt met de ideeën van Manfred Max Neef. Max Neef maakt een onderscheid tussen behoeften en behoeftebevredigers. Behoeften zijn universeel in tijd en ruimte, eindig (in tegenstelling tot wensen: onverzadigbaar) en complementair aan elkaar. Bevredigers zijn daarentegen niet universeel maar sociaal en cultureel bepaald. Max Neef onderscheidt negen fundamentele behoeften: levensonderhoud, bescherming, affectie, begrijpen, participatie, ontspanning, creatie, identiteit en vrijheid.

wordt bijgedragen aan een rechtvaardige verdeling en dat alle belanghebbenden betrokken zijn.

2.1.2. Bestuur en duurzame ontwikkeling

Een beleid dat streeft naar duurzame ontwikkeling – in dit geval een duurzame ontwikkeling van de kustzone – tracht in al zijn beslissingen met die verschillende dimensies rekening te houden. Binnen het denken over duurzame ontwikkeling wordt er meestal van uitgegaan dat dit ook een doordacht proces van **bestuurlijke vernieuwing** vraagt.

Om die bestuurlijke vernieuwing vorm te geven, kunnen verschillende leidinggevende principes worden gehanteerd¹²:

- (1) Een duurzaam beleid kan niet worden gevoerd zonder dat men weet in welke richting men wenst te evolueren. Een lange termijnbenadering tracht op zijn minst één generatie (20 à 25 jaar) verder te kijken. Het is daarom belangrijk dat men op de verschillende beleidsniveaus beschikt over een **visie op de toekomst** en/of lange termijndoelstellingen. Het is van belang dat een zo groot mogelijke eensgezindheid wordt bereikt omtrent deze (eventueel integrale) toekomstvisies en dat deze op een participatieve manier tot stand komen en worden onderschreven door alle betrokken actoren. De gewenste toestand kan dan bvb. worden vertaald in lange termijndoelstellingen en streefwaarden. Indicatoren kunnen vervolgens weergeven in hoeverre deze streefwaarden worden bereikt.
- (2) Een geloofwaardig beleid inzake duurzame ontwikkeling dient gebaseerd te zijn op de **integratie** van sociale, ecologische en economische bekommernissen. Rationele besluitvorming op alle domeinen van het beleid dient nagestreefd te worden door bvb. in een multi-criteria benadering systematisch rekening te houden met sociale, ecologische en economische aspecten. Integratie kan op verschillende manieren benaderd worden. **Verticale integratie** verwijst naar de (formele) samenwerking tussen verschillende overheidsniveaus (Europees, federaal, Vlaams, provinciaal, lokaal). **Horizontale integratie** verwijst naar de (formele) samenwerking tussen verschillende beleidsdomeinen (economie, sociale zaken, ruimtelijke ordening, milieu, toerisme, onderwijs...). Daarnaast kan hier ook worden gewezen op intergemeentelijke samenwerking en samenwerking tussen OCMW en (lokale) overheid.
- (3) De samenwerking tussen beleidsniveaus vertrekt vanuit het **subsidiariteitsbeginsel**. Daarbij komt een bepaalde bevoegdheid toe aan het niveau waar die het meest efficiënt uitgeoefend kan worden. Gemeenten krijgen dus de bevoegdheden die ze zelf het meest efficiënt kunnen uitoefenen, terwijl hogere niveaus de bevoegdheden krijgen die door lagere niveaus niet op een bevredigende wijze kunnen worden uitgeoefend. Dit veronderstelt verder dat de samenwerking tussen verschillende overheden versterkt wordt en dat overheidsnetwerken uitgebouwd worden gericht op de bevordering van een duurzame ontwikkeling (in dit geval van de kust).

¹² Onder meer gebaseerd op: DELEUZE, O., (2000), "Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000 – 2004", Brussel: Staatssecretariaat voor Energie en Duurzame ontwikkeling / Interdepartementele commissie Duurzame Ontwikkeling, juli 2000, p. 9 – 12, en op "MINA-PLAN 2. Het Vlaamse Milieubeleidsplan 1997-2001", Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, 1996, 192 p.

- (4) Om een geloofwaardige relatie tussen burger en overheid op te bouwen, wordt systematisch de **participatie** van de betrokkenen georganiseerd in elk onderdeel van de beleidsvoering.
- (5) Het **principe van rechtvaardigheid** wordt in de praktijk omgezet door de bestaande vormen van solidariteit binnen de bestaande generaties. In het kader van duurzame ontwikkeling komt boven op de klassieke bekommernissen van verdelende rechtvaardigheid tussen burgers en volkeren van een zelfde generatie ook de solidariteit met de toekomstige generaties.
- (6) Het **voorzorgsbeginsel** en de erkenning van wetenschappelijke onzekerheden zijn vooral van toepassing op activiteiten met een eventueel risico op onomkeerbare schade. Wetenschappelijke onzekerheden (vb. vanwege tegenstrijdige bevindingen) mogen niet langer een reden zijn om te wachten om een mogelijk probleem aan te pakken, noch op het economische en sociale vlak, noch op ecologisch vlak. Dit beginsel impliceert dat door de overheid maatregelen worden genomen ter voorkoming van zulke risico's, zelfs wanneer de wetenschappelijke kennis ontoereikend is om de omvang van deze risico's en de aard van de risicofactoren met voldoende zekerheid te bepalen. In functie van de evolutie van de wetenschappelijke kennis over het risico zijn de preventieve maatregelen voor herziening vatbaar.
- (7) Het **voorkomingsbeginsel** of het beginsel van preventief handelen betekent dat schade dient te worden vermeden (liever voorkomen dan genezen!). Preventieve maatregelen krijgen dus voorrang op 'herstellende' acties.
- (8) Om problemen op te lossen kunnen verschillende types van maatregelen worden gekozen. Daarbij wordt dikwijls een onderscheid gemaakt tussen brongerichte en effectgerichte maatregelen. In het kader van een duurzame ontwikkeling is er een **voorkeur voor brongerichte maatregelen**, waar het probleem wordt aangepakt waar het ontstaat. Het probleem wordt hierdoor beter beheersbaar, de kans op onomkeerbare effecten wordt kleiner, de verantwoordelijkheid van de veroorzaker is meer duidelijk en de (maatschappelijke) kosten zijn meestal geringer. Bij effectgerichte maatregelen tracht men via bescherming de schade te beperken of op te ruimen (vb. een geluidsmuur).
- (9) Het **stand-still-beginsel** houdt in dat minimaal de bestaande kwaliteit blijft behouden. Dit beginsel heeft niet alleen betrekking op het milieu- en natuurbeleid, maar zou ook kunnen worden toegepast op (sociaal-) economische en sociaal-culturele beleidsdomeinen.
- (10) Het **beginsel 'de vervuiler/veroorzaker betaalt'** is wellicht het bekendste beginsel. Het bepaalt dat wie schade of verstoring veroorzaakt ook moet instaan voor (de kosten van) het herstel. Soms is schade onherstelbaar of niet in geld uit te drukken. In dat geval kan enkel een beroep worden gedaan op compenserende maatregelen. Toch moet worden vermeden (zie alle bovenstaande principes) dat elke betaalbare vervuiling toelaatbaar is.

Het CDO meent dat bij de organisatie van de bestuurlijke veranderingen integratie, participatie en subsidiariteit de drie prioriteiten zullen zijn. Lokale besturen aan de kust kunnen niet alleen opdraaien voor het invoeren van een beleid gericht op duurzaamheid, er is een goede afstemming met hogere bestuurlijke niveaus nodig. **Verticale integratie** binnen de domeinen is nodig, met een duidelijke afbakening van bevoegdheden, verantwoordelijkheden en actoren. Binnen het proces van bestuurlijke vernieuwing dient ook meer aandacht te gaan naar de **horizontale integratie** van de diverse beleidsdomeinen. Zoals uit de concretisering van het concept 'duurzame

ontwikkeling' blijkt, zal er op een breed gamma van beleidsdomeinen naar meer formele samenwerking gezocht moeten worden tussen verschillende administraties en tussen beleidsverantwoordelijken (de term die daarbij recent nogal eens wordt gebruikt, is 'ontschotting', het opheffen van de schotten tussen verschillende departementen). Het is niet de bedoeling dat dit over de hoofden van de departementen heen gebeurt, maar dat ze mee vorm geven aan de eigen rol en het eigen takenpakket in het vernieuwde bestuurskader.

In het algemeen dient werk gemaakt te worden van **participatie van alle belanghebbenden**. Maatschappelijke actoren en doelgroepen moeten de mogelijkheid krijgen om te participeren in de verschillende fasen van het beleid (hier inzake de kustzone): bij de formulering van de problemen die aangepakt dienen te worden, bij de formulering van het beleid (visie, doelstellingen, acties), bij de uitvoering van het beleid en bij de beleidsevaluatie. Wanneer het bestuur systematisch de inwoners mee laat bepalen welke dienstverlening het best aansluit bij de gestelde problemen, vragen, wensen of verwachtingen, zal er makkelijker een draagvlak ontstaan voor het beleid. Dat is noodzakelijk om een antwoord te kunnen bieden op de uitdagingen die duurzame ontwikkeling stelt.

2.2. Verdere operationalisering

2.2.1. Duurzame ontwikkeling en Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied

De eigenheid van de Belgische of Vlaamse kust wordt bepaald enerzijds door het unieke karakter van haar landschappen, haar fauna en flora, haar klimaat en anderzijds door de compacte kustlijn. Recreatie, toerisme, economie, natuurbehoud, en andere activiteiten vinden - zoals reeds gesteld - plaats op een relatief korte kuststrook en daarbinnen hebben ze regelmatig tegengestelde belangen. Bijkomende probleem is dat de activiteiten geografisch moeilijk te segmenteren zijn in bijvoorbeeld één gemeente en dat de politieke bevoegdheden sterk verdeeld zijn tussen de federale, Vlaamse, , provinciale en lokale overheden. Daarnaast is de Belgische kust ook een geïntegreerd deel van een groter geheel, met name van een ecosysteem dat zich niet stoort aan landsgrenzen. Om te kunnen omgaan met de verscheidenheid aan vraagstukken die bij het beleid in zo een complex gebied komen kijken, werkt men internationaal steeds meer met het concept 'Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied'.

Het begrip "**Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied**" (afgekort als GBKG of ICZM van 'Integrated Coastal Zone Management') is relatief nieuw en werd internationaal als concept aanvaard in Hoofdstuk 17¹³ van Agenda 21. De Europese Commissie definieerde het in 1999 als "*een voortdurend proces met als algemene doelstelling de verwezenlijking van duurzame ontwikkeling in de kustzone door middel van een optimaal beheer van de menselijke activiteiten in deze zone, teneinde de toestand van het kustmilieu te verbeteren en zijn diversiteit te handhaven*". GBKG wordt stilaan als concept op vele beleidsvlakken overgenomen en ingevoerd.

¹³ Hoofdstuk 17: Bescherming van oceanen, alle soorten zeeën, met inbegrip van ingesloten en half-ingesloten zeeën, en kustgebieden, alsmede bescherming, rationeel gebruik en ontwikkeling van het leven daarin.

Uit de definitie blijkt dat GBKG momenteel een grote nadruk legt op de **ecologische dimensie** van duurzame ontwikkeling in kustzones. De reden hiervoor ligt in de grote druk op de natuurlijke omgeving die typerend is voor vele kustzones in de wereld. Bij het streven naar duurzame ontwikkeling in kustzones zal daardoor vaak een inhaalbeweging ten voordele van het milieu noodzakelijk zijn. Toch dient hier opgemerkt te worden dat de finaliteit bij duurzame ontwikkeling **ruimer** is, t.t.z. een streven naar een evenwichtige ontwikkeling op economisch, sociaal en ecologisch vlak. Wil GBKG zijn streefdoel kracht bijzetten dan dient zowel in de theorie als in de praktijk ook voldoende aandacht te gaan naar sociale rechtvaardigheid, naar welvaarts- en welzijnscreatie en naar participatie van alle belanghebbenden.

2.2.2. Een duurzaam kustzonebeheer

In voorgaand deel werden een tiental principes op een rijtje gezet die besturen kunnen toepassen om te komen tot een duurzame kustontwikkeling. Hoewel men niet voorbij kan gaan aan de andere principes, zijn – zoals reeds gesteld – bij de organisatie van de bestuurlijke veranderingen subsidiariteit, integratie en participatie prioritair.

In de loop van de vergaderingen per beleidsdomein zijn hieromtrent enkele meer specifieke punten naar boven gekomen waarmee op bestuursvlak rekening mee moet gehouden worden. Zo is één van de grootste belemmeringen voor een GBKG momenteel het gebrek aan een **bestuurlijke verankering** van GBKG als totaal proces in België. Kustzonebeheer wordt dan ook projectmatig behandeld, het beleid wordt sectoraal uitgetekend en de coördinatie en formele samenwerking tussen de beleidsniveaus en de administraties is onvoldoende. Hiermee samenhangend moet ook het gebrek aan intergemeentelijke samenwerking als een knelpunt worden beschouwd.

Daarnaast kwam de kwestie naar boven van hoe een evenwicht te vinden tussen de behoeften van verschillende doelgroepen aan de kust: de lokale bevolking, toeristen in commerciële logiesvormen, eigenaars van tweede verblijven, dagtoeristen, pensioenmigranten,... Op bestuurlijk niveau worden best een aantal doelgroepen afgebakend waarmee in het beleid rekening wordt gehouden. Gedacht wordt aan volgende **vijf grote groepen**:

- (1) plaatselijke bevolking;
- (2a) toeristen in commerciële logiesvormen
- (2b) dagtoeristen
- (2c) tweede verblijvers;
- (3) werknemers;
- (4a) grote en middelgrote bedrijven
- (4b) kleine bedrijven en zelfstandigen
- (4c) landbouwers
- (5) bestuurders en overheidsinstellingen

Voor een duurzame toekomst van de kustzone dient men dus aan te geven op welke manier men in de behoeften van deze gebruikers kan voorzien. Het is daarbij algemeen aanvaard dat enerzijds deze groepen ook zelf de verantwoordelijkheid hebben om te voorzien in de eigen behoeften, maar dat

anderzijds bij heel wat vormen van behoeftevoorziening noodzakelijke collectieve aspecten dienen geregeld en georganiseerd te worden door het beleid¹⁴.

2.3. Prioriteiten voor een duurzame ontwikkeling van de kust

Voor een duurzame ontwikkeling van het kustgebied worden zes prioriteiten of hoofddoelstellingen naar voor geschoven. De prioriteiten zijn gehaald uit een samenleggen van wat uit de bestaande teksten naar voren komt, uit discussies met experts tijdens beleidsdomeinvergaderingen en uit de algemene invalshoeken voor duurzame ontwikkeling:

- (1) Een kwaliteitsverbetering van de **woon- en leefomgeving**;
- (2) Het behoud en de versterking van het **sociaal-cultureel kapitaal**;
- (3) De verbetering van het **milieu en de natuur**;
- (4) De versterking van het **economische weefsel**;
- (5) De ondersteuning van het **toerisme en de recreatie**.

en tenslotte, zij het van een andere orde:

- (6) De doorvoering van een **bestuurlijke vernieuwing**

Let wel, bovenstaande lijst is **niet hiërarchisch**. De prioriteiten dienen als gelijkwaardig te worden beschouwd.

2.4. De boomstructuur

In de boomstructuur die op volgende bladzijden volgt, worden bovenstaande prioriteiten verder uitgediept. In de laatste kolom worden de **beleidsdomeinen** weergegeven die betrekking hebben op de doelstellingen vermeld in de boomstructuur.

Zoals boven al aangegeven gaat het om een voorzet voor een ruimere visie op duurzame ontwikkeling aan de kust. De verschillende prioriteiten zijn besproken in domeinvergaderingen, maar er heeft weinig *cross reading* plaats gehad: de prioriteiten en doelstellingen zijn nauwelijks voorwerp geweest van discussie tussen experts uit *verschillende* domeinen. Een grondige analyse van de boom zou dan conflicterende doelstellingen naar boven kunnen brengen. Dit soort domeinoverschrijdende oefening lijkt de onderzoekers noodzakelijk in een eventuele volgende fase.

¹⁴ Maatschappelijke problemen kunnen signalen zijn van onvervulde behoeften. Omgekeerd worden onvervulde behoeften niet altijd vertaald in maatschappelijke problemen. Wil men werk maken van een duurzame ontwikkeling van het kustgebied, dan dient het bestuur zich dus bijkomende inspanningen te getroosten om de behoeften van diverse gebruikers te identificeren en erin te voorzien binnen de grenzen van een duurzame ontwikkeling, i.e. het respecteren van de milieugrenzen en een rechtvaardige verdeling van de middelen.

Prioriteiten		Betrokken beleidsdomeinen	
(1) Kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving	(1.1) verbetering van de woonkwaliteit	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet worden voorzien in de huisvestingsbehoeften, met specifieke aandacht voor de situatie van de kansarmen op de woonmarkt (eenoudergezinnen, senioren...); • Woningen en huurwoningen moeten van goede kwaliteit zijn, comfortabel en betaalbaar; • Er moet worden gestreefd naar een aanvaardbare woondensiteit of woondichtheid; • Er moet een goede verhouding zijn tussen wonen en andere functies • Het aantal tweede verblijfwoningen en de pensioenmigratie moeten worden beheerst; 	Sociaal beleid Huisvestings- en woonbeleid Toerisme- en recreatiebeleid Beleid ruimtelijke planning Stedenbouwbeleid Milieu- en natuurbeleid Jeugdbeleid Welzijnsbeleid Onderwijsbeleid Cultuurbeleid
	(1.2) opwaardering van de leefomgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Het kustgebied moet uit groene en gezonde buurten bestaan; opwaarderen van buurten is een prioriteit (geen hinder van geluid, stank, stof, etc., voldoende speelvoorzieningen); • Het kustgebied moet beschikken over voldoende, bereikbare, toegankelijke en bruikbare voorzieningen beschikken (winkels, onderwijs, cultuur- en sportaanbod, groene ruimte etc.); • Het kustgebied moet aantrekkelijk zijn om te wonen voor de lokale bevolking en permanente bewoners; een kwalitatief openbaar domein en respectvol omgaan met cultuur-historisch erfgoed is noodzakelijk • De kust moet een veilig gebied zijn (laag onveiligheidsgevoel, zo weinig mogelijk criminaliteit); • Overlast door parkeren (toeristen en recreanten) moet worden verminderd; • Een verantwoord veiligheidsniveau tegen overstromingen moet worden gehandhaafd; de kustlijn moet worden voorzien van natuurlijke zeewering waar mogelijk; erosie moet in principe worden bestreden. 	Beleid monumenten en landschappen Sportbeleid Armoedebeleid Veiligheidsbeleid Mobiliteitsbeleid Beleid kustverdediging Economisch beleid
	(1.3) beheersing en heroriëntatie van mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet worden gestreefd naar een vermindering van de verkeersstromen over de weg, door o.a. vermijden van autogebruik voor korte verplaatsingen; • Extra aandacht moet gaan naar de zwakke weggebruiker en de vervoersarme weggebruiker: uitbouw functioneel fietsroutenetwerk (woon-werk, woon-school), stimuleren gebruik openbaar vervoer, voorzien in basismobiliteit, oog voor kleinere projecten zoals car-sharing en de minder-mobiel-centrale • De buurten in het kustgebied moeten verkeersleefbaar (inbegrepen verkeersveilig) zijn. 	

(2) Behoud en versterking van sociaal-cultureel kapitaal	(2.1.) Opwaardering van onderwijs en opleiding	<ul style="list-style-type: none"> • De kwaliteit van het onderwijs moet hoog zijn; • De opleidingsinfrastructuur moet verbeteren: bestaande centra beter uitrusten en uitbreiden (o.m. in functie van behoeften van bedrijven). 	Armoede- en sociaal beleid Beleid samenlevingsopbouw Huisvestings- en woonbeleid Onderwijsbeleid Toerisme- en recreatiebeleid Stedenbouwbeleid Beleid monumenten en landschappen Welzijnsbeleid Jeugd- en onderwijsbeleid Werkgelegenheidsbeleid Gezondheidsbeleid Landbouwbeleid Noord-Zuidbeleid
	(2.2) kwalitatieve uitbouw cultuur en bescherming of herbestemming patrimonium	<ul style="list-style-type: none"> • er moet respectvol worden omgegaan (beschermen of herbestemmen) met materieel erfgoed aan de kust: op vlak van bouwkunde, landschap, archeologisch patrimonium • het immateriële erfgoed (gebruiken en tradities typisch voor de kust, werkingsstructuren...) moet op een zinvolle manier behouden worden, waarbij creatief en dynamisch wordt omgegaan met de eigenheid • in het algemeen vragen zowel beschermen als herbestemmen van erfgoed een dynamiek met respect voor contextwaarde, herkenbaarheid, gaafheid en zeldzaamheid • het culturele aanbod moet kwalitatief versterkt worden (tentoonstellingen, concerten, festivals, musea...) 	
	(2.3) Versterking Sociale cohesie en netwerking	<ul style="list-style-type: none"> • er moet voldoende aandacht worden besteed aan de sociale cohesie (samenlevingsopbouw, spontane ontmoetingsmogelijkheden etc.) 	
	(2.4) Terugdringing Kansarmoede	<ul style="list-style-type: none"> • Goede sociale huisvesting is een noodzaak • Gezondheidszorg moet een prioriteit zijn • Voldoende en kwalitatieve tewerkstelling voor kansarmen moet een permanent aandachtspunt zijn • (Structurele) armoede en sociale ongelijkheid aan de kust moet worden tegengegaan (o.m. problematiek SIF+ gemeenten, OCMW-zorg, bestaansminimumtrekkers, overmatige schuldenlast, armoede in de landbouw etc.); 	
	(2.5) Versterking internationale solidariteit	<ul style="list-style-type: none"> • de aandacht voor Noord-Zuidproblematiek moet toenemen (sensibilisering) • de ecologische voetafdruk van het kustgebied moet verkleinen 	

(3)Verbetering van het milieu en de natuur	(3.1) Beheersing van milieustromen		Milieubeleid Natuurbeleid Energiebeleid Landbouwbeleid
	(3.1.1) Energie	<ul style="list-style-type: none"> • Rationeel energiegebruik moet worden gestimuleerd. • Primaire bronnen moeten efficiënt worden gebruikt; • Gebruik van hernieuwbare energiebronnen moet worden gestimuleerd (zon, water, wind, etc); 	
	(3.1.2) Water	<ul style="list-style-type: none"> • Het drinkwater moet voldoen aan de kwaliteitsvereisten; • De drinkwatervraag en het drinkwaterverbruik moeten (in relatie tot het aantal aansluitingen) verminderen (promotie rationeel waterverbruik, gebruik van regenwater stimuleren, etc.); • Algemeen moet de daling van de gemiddelde grondwaterstand (verdroging) worden tegengegaan. Specifiek voor wat betreft de drinkwaterwinning in de duinen moet op middellange termijn (10-20 jaar) gestreefd worden naar een afbouw van de winning van natuurlijk freatisch water. Alternatieve duurzame winningstechnieken moeten worden aangewend; • De grondwaterwinningen moeten worden afgestemd op de draagkracht van de watervoerende laag. De capaciteit van het duinwater is beperkt en alternatieven dringen zich op. • Lozingen van ongezuiverd afvalwater moet worden vermeden (vb. kleinschalige waterzuivering stimuleren); • Het hemelwater mag zo min mogelijk in de riolering terechtkomen (vb. ontdebbling van het rioleringstelsel). • Het integraal waterbeheer moet worden ondersteund 	
	(3.1.3) Grondstoffen	<ul style="list-style-type: none"> • het winnen van grondstoffen moet ingekaderd worden in de ruimtelijke draagkracht • ontginningsmodaliteiten moeten afgestemd worden op de definitieve nabestemming • Hergebruik van grondstoffen moet worden gestimuleerd (gebruik secundaire grondstoffen, verspilling voorkomen); • Gebruik van duurzaam geproduceerde goederen moet worden bevorderd (vb. hout met FSC-label). 	
	(3.1.4) Afval	<ul style="list-style-type: none"> • De totale hoeveelheid (huishoudelijk en bedrijfs-)afval moet verminderen (afvalpreventie); • De selectieve inzameling van afvalstoffen moet worden versterkt, rekening houdend met de specificiteit van het toerisme; • Hergebruik en recyclage van afvalstoffen moet stijgen; • De restfractie van afvalstoffen moet verminderen; • Het sluikestorten moet worden tegengegaan. • Inzameling klein gevaarlijk afval moet worden gestimuleerd • Afvalstoffen van de scheepvaart moeten beter ingezameld worden 	

(3.2) Verhoging van milieukwaliteit		Milieubeleid Natuurbeleid Energiebeleid Landbouwbeleid
(3.2.1) Water	<ul style="list-style-type: none"> De kwaliteit van het grondwater moet verbeteren. Het integraal waterbeheer moet worden ondersteund De kwaliteit van het oppervlaktewater moet verbeteren (ecologisch beheer); daartoe dient o.a. verzilting vermeden te worden Het integraal waterbeheer moet worden ondersteund 	
(3.2.2) Bodem	<ul style="list-style-type: none"> Bodemverontreiniging moet worden voorkomen (milieuvergunningen); Bodemsanering moet op een systematische manier worden aangepakt. 	
(3.2.3) Zeewater	<ul style="list-style-type: none"> Het zwemwater moet voldoen aan de kwaliteitsvereisten; Lozingen (vb. ongezuiverd afvalwater van het hinterland, olie uit boten) moeten worden vermeden. 	
(3.2.4) Lucht	<ul style="list-style-type: none"> De emissies van milieuverontreinigende stoffen in de atmosfeer moeten worden beperkt; Luchthinder (geur en stof) moet maximaal worden beperkt. 	
(3.2.5) Geluid	<ul style="list-style-type: none"> Geluidshinder moet maximaal worden beperkt. 	
(3.2.6) Gevaarlijke stoffen	<ul style="list-style-type: none"> De emissies van milieugevaarlijke stoffen moet maximaal worden beperkt (zware metalen, POP's, VOS, Asbest, etc.). 	
(3.3) Bescherming en ontwikkeling van natuur		Milieu- en natuurbeleid Toerisme- en recreatiebeleid Landbouwbeleid Bosbouwbeleid Beleid landsverdediging Beleid ruimtelijke planning
(3.3.1) Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> Er moet voldoende ruimte zijn voor natuurontwikkeling; Er moet een integraal beheer komen van alle voor het duin- en kustgebied belangrijke habitats en de erin voorkomende planten- en diersoorten; Het natuurlijke en landschappelijke systeem moet maximaal worden behouden en hersteld (biodiversiteit bevorderen), maar de recreatieve toegankelijkheid moet op bepaalde plaatsen worden gewaarborgd; Versnippering van natuurgebieden (specifiek duingebieden) moet worden tegengegaan (aankoop van duingebieden); De kustzone moet ook gezien worden als een deel van een groter ecosysteem (grensoverschrijdend, relatie met achterland, etc.). 	
(3.3.2) Hoofdfunctie natuur	<ul style="list-style-type: none"> Hier moet natuurbehoud en/of -ontwikkeling centraal staan, en zijn enkel zachte recreatievormen (wandelen en natuurobservatie) mogelijk; Natuurreservaten op strand en zee moeten worden aangeduid en beschermd; Afsluiting van bepaalde strand-, duin- en polder(overgangs)gebieden kan nodig zijn ter bescherming van bepaalde vegetaties en diersoorten. 	

	(3.3.3) Verweving natuur met andere functies	<ul style="list-style-type: none">• In deze verwevingsgebieden moet worden gestreefd naar een goede integratie van natuurbehoud, recreatie- en landbouw/bosbouwactiviteiten, waterwinning en militaire activiteiten met de natuurlijke kwaliteiten van het gebied;• Storende gebouwen en constructies (vb. campings en bijhorende infrastructuren) in het groengebied moeten worden verwijderd. Andere bestaande recreatieve voorzieningen moeten worden geoptimaliseerd;• Duurzaam toerisme moet worden gestimuleerd (o.m. sensibilisering), massatoerisme mag de kwaliteit van het duin- en strandgebied niet schaden;• Er moet gestreefd worden naar een duurzame alternatieve waterwinning in de duingebieden waarbij herwaardering van de natuurwaarden centraal staat;• Er moet voldoende ruimte zijn voor biologische landbouw en duurzame aquacultuur;• Indien wenselijk moet militaire infrastructuur in natuurgebieden gericht worden verwijderd.	
--	--	--	--

(4) Versterking van het economisch weefsel	(4.1) Kwalitatieve economische uitbouw	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet worden gestreefd naar een versterking en valorisering van de economische ligging en regionale concentratie rond de poorten (distributie en transport); • Er moet worden gestreefd naar specialisatie en kerncompetenties voor elke poort, wat mogelijkheid biedt tot gedifferentieerde investeringen • Vervlechting van de lokale KMO's met bovenregionale activiteiten van de Zeebrugse en Oostendse poorten moet worden gestimuleerd. • Een innovatief ondernemingsklimaat bij bedrijven moet worden ondersteund en begeleid (meer kenniseconomie, proces- en productvernieuwing, etc.); • Endogene streekontwikkeling met de KMO-structuur als hoeksteen moet worden gestimuleerd, in het bijzonder voor lokale bedrijventerreinen, o.a. door aandacht voor uitbouw van ontvangststructuur; • Milieuzorg bij bedrijven moet worden gestimuleerd; • Goede arbeidsomstandigheden moeten verzekerd worden • Werknemers moeten kunnen wonen in een optimaal woon- en leefklimaat; • Zie ook "(5) Ondersteunen van het toerisme en de recreatie". 	Economisch beleid Werkgelegenheidsbeleid Milieu- en natuurbeleid Mobiliteitsbeleid Havenbeleid Visserijbeleid Landbouwbeleid Toerisme- en recreatiebeleid Beleid ruimtelijke planning Onderwijsbeleid Sociaal beleid
	(4.2) Werkgelegenheid garanderen	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet voldoende kwalitatieve werkgelegenheid zijn in het kustgebied; • Er moet worden gestreefd naar een evenredige participatie van alle bevolkingsgroepen, met extra aandacht aan verhoging van de participatiegraad van vrouwen, schoolverlaters, laaggeschoolden en langdurig werklozen (vb. door opzetten van specifieke tewerkstellingsprojecten); • Opleiding en vorming moet maximaal inspelen op de behoeften van bedrijven in de regio (distributie, toeristische sector, etc.). 	
	(4.3) Behoud en aanpassing visserij	<ul style="list-style-type: none"> • het groot vlootsegment dient gediversifieerd te worden; het klein segment moet behouden blijven en gediversifieerd worden • een Belgische verankering van de vloot moet behouden blijven • er moet voldoende instapmogelijkheid zijn in de sector • De visserijsector moet zich inspannen om een duurzame en ecologisch verantwoorde exploitatie van de visgronden te waarborgen (o.a. door ontwikkeling van milieuvriendelijke en selectieve vistechneken) • Sportvisserij en strandvisserij moeten op het bestaande niveau worden gehouden; de strandvisserij moet gereguleerd worden; <p>Hengelen op zee moet beheerst worden</p>	

	(4.4) Uitbouw duurzame landbouw	<ul style="list-style-type: none"> • De leefbaarheid van de bestaande landbouwbedrijven moet behouden blijven en rechtszekerheid gegarandeerd (i.v.m. grondbestemming, milieunormen...) • Grondgebonden landbouw moet gestimuleerd worden. Om extensivering van het grondgebruik mogelijk te maken, dient voldoende grond voor landbouwkundig gebruik gevrijwaard te worden. • Verruiming van landbouwactiviteiten en verbreding van de doelstellingen is noodzakelijk (hoevetoerisme, thuisverkoop, thuisbereiding- en verwerking, zorgboerderijen, bezoek- en onthaalboerderijen) • Het aandeel van de biologische landbouw moet uitgebreid worden • Behoud van de tewerkstelling en verbetering van de arbeidsomstandigheden op de landbouwbedrijven is noodzakelijk • De rol van de landbouwbedrijven in het behoud en de ontwikkeling van natuur en landschap moet groter worden • De externe structuur voor de landbouw dient verbeterd te worden (tegengaan versnippering, grootte huiskavel, watervoorziening, wegnnet) 	
	(4.5) Verzekering goede infrastructuur en mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • De fysieke omgevingsfactoren voor het bedrijfsleven en de meerwaardeconomie moeten worden verbeterd: valorisatie terreinen en gebouwen, onderzoek naar en eventueel moderniseren van multimodale faciliteiten, uitbreiding ICT-infrastructuur, milieuvriendelijke inrichting bedrijventerreinen, met eveneens aandacht voor uitzicht, bouwmaterialen etc.; bestaande terreinen opwaarderen en saneren • Er moet worden gezocht naar alternatieve transportmodi voor vervoer van stoffen in bulk (pijpleidingen, via water en spoor); vervoer van stukgoed, in het bijzonder containers, moet meer opgevangen worden door binnenvaart en spoor • Verkeerstechnische ontsluiting moet voldoende aandacht krijgen (o.m. in havengebied, stations, waterwegen, etc.); • Koninklijke Baan moet veiliger en ontlast worden. 	

(5)Ondersteuning van toerisme en recreatie	(5.1) Revitalisatie toeristische sector	<ul style="list-style-type: none"> • De toeristische sector (o.m. horeca) moet voldoende en kwalitatieve tewerkstelling blijven garanderen; aandacht o.a. voor werkvoorwaarden en loon; • Toeristische sector moet hogere meerwaarde genereren (o.a. door aanbod nieuwe diensten) • Overnachtingen in commerciële logiesvormen moeten worden gestimuleerd (promotie buitenlandse verblijfstoeristen, MICE-markt ontwikkelen, etc.); dagtoerisme en tweede verblijfstoerisme moeten daarentegen worden beheerst. • Op vlak van sociaal toerisme is voldoende goedkope capaciteit noodzakelijk o.a. voor jeugd- en gezinstoerisme; het bestaande sociaal toerisme is toe aan herpositionering • De ruimte die beschikbaar is voor toerisme en recreatie moet optimaal worden aangewend. In een aantal beperkte gevallen kan worden uitgebreid; • Evenementen aan de kust moeten meer kwalitatief worden ontwikkeld en ondersteund, wat imagoversterkend is voor de kust als geheel; moderne positionering via evenementen; • Strand- en dijkbelevens moet worden opgewaardeerd • Er moet rekening worden gehouden met invloed van het kusttoerisme voor de omliggende gebieden; • Het kustgebied moet veilig zijn. 	Toerisme- en recreatiebeleid Werkgelegenheidsbeleid Economisch beleid Jeugdbeleid Cultuurbeleid Sportbeleid Beleid ruimtelijke planning Stedenbeleid Mobiliteitsbeleid Sociaal beleid Natuur- en milieubeleid Beleid monumenten en landschappen
	(5.2) Optimalisatie infrastructuur, voorzieningen en dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> • Commerciële logiesvormen moeten ondersteund worden: • Kwaliteit en dienstverlening van hotels en kampeerterreinen moet verbeteren • Er moet dienstverlening worden uitgebouwd naar specifieke doelgroepen, o.a. kinderen 0-12 jaar, jongeren 12-18 jaar, toegankelijkheid voor rolwagens • Er moet voorzien worden in voldoende 'all weather'-infrastructuur • Kwalitatieve verbetering van het appartements- en overige logiesbestand is noodzakelijk • De eigenheid van de badplaatsen moet worden versterkt (o.m. stedenbouwkundig en architecturaal erfgoed, aandacht voor nieuwe kwaliteitsvolle architectuur, kwalitatieve verbetering openbaar domein van badplaatsen); • Het maritiem erfgoed moet worden gevaloriseerd (sites en gebouwen, historische vaartuigen, musea). 	

	(5.3) Beheersing en heroriëntatie mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • De verkeersleefbaarheid en -veiligheid moet toenemen (Koninklijke Baan ontlasten, files op toegangswegen vermijden, ...); • Het gebruik van het openbaar vervoer naar en binnen het kustgebied moet toenemen (de zachte recreatieve verbinding - vb. kustfietsroute, kusttram - moeten worden versterkt); dagtoerisme zoveel mogelijk opvangen met openbaar vervoer; openbaar vervoer moet degelijk uitgebouwd worden (geen overvolle treinen...) • Polderdorpen moeten worden ontsloten voor zachte vervoersvormen (fiets, voetpad); • De aanpak van het parkeerprobleem moet bekeken worden in de ruime mobiliteitscontext (o.a. relatie met openbaar vervoer en fiets); 	
	(5.4) Natuur & milieu incalculeren	<ul style="list-style-type: none"> • strandrecreatie en recreatie in de nabije kustzone (kleinzeilerij, jetscooters...) moeten inpasbaar zijn in het ecosysteem • De duinen moeten beheerst toegankelijk worden gemaakt voor recreatief medegebruik; • Het zeewater moet voldoen aan de kwaliteitsvereisten (blauwe wimpel, salmonella); • Interne milieuzorg moet gestimuleerd worden in de horeca 	

(6) Doorvoering van een bestuurlijke vernieuwing	(6.1) Uitwerking Toekomstvisie	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet werk worden gemaakt van een ruim gedragen en geïntegreerde toekomstvisie voor het kustgebied; • Ook moeten lange termijndoelstellingen op een participatieve manier worden ontwikkeld (grens-, richt- en streefwaarden); • Alle huidige beleidsplannen en de toekomstplannen moeten goed op elkaar worden afgestemd. 	Alle bovenstaande beleidsdomeinen + Informatiebeleid Inspraak- en participatiebeleid
	(6.2) Integratie waarmaken	<ul style="list-style-type: none"> • Waar noodzakelijk moet voor een geïntegreerde aanpak worden gekozen (zowel interne en externe als verticale integratie); • Er moet een beter coördinatie komen tussen alle verschillende overheidsniveaus en sectoren of domeinen (beleidsplannen op elkaar afstemmen); • Er moet uitgegaan worden van een breed perspectief (rekening houdend met volledig complex van systemen die de dynamiek van het kustgebied beïnvloeden); • Het wetgevend kader moet duidelijker worden gemaakt. 	
	(6.3) Subsidiariteit verzekeren	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet een formele verankering komen voor het kustzonebeheer op het niveau waar die het meest efficiënt en effectief kan uitgeoefend worden. 	
	(6.4) Participatie uitbouwen	<ul style="list-style-type: none"> • Alle belanghebbenden moeten de mogelijkheid krijgen om te participeren in de verschillende fasen van het kustbeleid: bij het ontwerpen van de toekomstvisie, bij het bepalen van lange termijndoelstellingen, bij het planningsproces, bij het uitvoeren van beleidsevaluaties, bij de modaliteiten van uitvoering, etc.; • Er moet bij de doelgroepen een gepaste communicatie, dialoog en betrokkenheid worden gecreëerd omtrent geïntegreerd kustzonebeheer en duurzame kustontwikkeling; • Een goede verspreiding van informatie inzake duurzame kustontwikkeling is noodzakelijk (verschillend per groep, draagvlakontwikkeling); • De eindgebruikers moeten worden betrokken bij wetenschappelijk onderzoek en bij de verzameling van de gegevens. 	
	(6.5) Andere	<ul style="list-style-type: none"> • Het voorzorgsbeginsel, het voorkomingsbeginsel, de voorkeur voor brongerichte maatregelen, het stand-still beginsel en het beginsel 'de vervuiler betaalt' moet maximaal worden toegepast; • Het principe van rechtvaardigheid moet op alle vlakken maximaal worden toegepast (zie ook 'Versterken van het sociaal weefsel'); • Er moet een combinatie van beleidsinstrumenten worden gebruikt; • Alle bureaucratische systemen aan de kust moeten minder star worden; • Een monitoringsysteem inzake de duurzame ontwikkeling van het kustgebied moet goed worden geïmplementeerd en opgevolgd. 	

3. Duurzaamheidsindicatoren op de voorgrond

Voortbouwend op de beleidsprioriteiten zoals geformuleerd in de boomstructuur, wordt hierna een overzicht gegeven van mogelijke indicatoren per beleidsprioriteit. Zoals al eerder aangegeven in dit rapport, gaat het hier om een voorlopige lijst die in een latere fase aangevuld en/of verbeterd zou moeten worden, zowel via nieuwe discussies tussen de experts die in deze fase betrokken zijn, als via discussies met een ruimere groep van belanghebbenden (bijv. gemeenten, middenveld). We spreken daarom van **ontwerp-indicatoren**.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen een zogenaamde basislijst en een selectielijst. De **basislijst** is opgenomen **onder 3.1.** en is geordend volgens de (sub)doelstellingen van de boomstructuur. Het gaat in totaal om 186 indicatoren. Met deze uitgebreide lijst is het in principe mogelijk om evoluties en beleidseffecten in detail op te volgen, of om bijvoorbeeld IDO's te selecteren voor een multi-criteria-analyse voor een specifiek project. De basislijst geeft echter geen overzichtelijk beeld van de duurzaamheid aan de kust en leent zich daardoor o.a. niet voor communicatie met een ruimer publiek. Bovendien bevat de basislijst ook indicatoren waarvoor er (nog) geen data voorhanden zijn, of die ook niet zomaar eenvoudig te definiëren zijn. Deze IDO's worden toch in de basislijst opgenomen omdat ze door de betrokkenen als relevant geacht worden voor de duurzaamheid van de kust.

De basislijst vormt de noodzakelijke basis voor de selectie van de meest relevante IDO's voor de duurzame ontwikkeling van het kustgebied. Het is de bedoeling dat de selectielijst een twintigtal IDO's bevat. **Indicatoren die hierna vet en cursief zijn gedrukt, worden voorgesteld als selectie-indicatoren.** Zij worden verder **gedetailleerd in 3.2.** De nummering van de boomstructuur wordt aangehouden. De selectielijst zoals hier voorgesteld bevat 24 indicatoren.

Net als de basislijst is de **selectielijst** het resultaat van een eerste discussie (zie ook 1.4.2). Ook over deze selectie zal in een eventuele latere fase nog grondig van gedachten gewisseld moeten worden, niet allen tussen degenen die bij een bepaald beleidsdomein betrokken zijn, maar best ook over beleidsdomeinen heen. De selectielijst zal immers uiteindelijk het 'uithangbord' worden, waarop het beleid zich prioritair richt, waarmee gecommuniceerd wordt en waarop zich de inspanningen qua dataverzameling zullen concentreren. Het is dus noodzakelijk dat er een ruime eensgezindheid bestaat over de selectielijst.

3.1. Basislijst van ontwerp-IDO's voor een duurzame ontwikkeling van de kust

1. Kwaliteitsverbetering van de woon- en leefomgeving	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(1.1.) Verbetering van de woonkwaliteit	Kwaliteit van de woning
	Aantal woningen zonder klein comfort
	Mediaan van de wachttijd bij bouwmaatschappijen en sociale verhuurkantoren
	Gemiddelde huurprijs woningen/gemiddelde huurprijs West-Vlaanderen
	Gemiddelde koopprijs woningen/gemiddelde koopprijs West-Vlaanderen
	Aantal verwaarloosde en verkrotte woningen
	Aantal sociale woningen/aantal gezinnen in de gemeente of /aantal gerechtigden
	Verhouding tweede verblijven/totaal aantal woningen
(1.2.) Opwaardering van de leefomgeving	Hoeveelheid toegankelijk groen op loop- of fietsafstand (park, stadsbos...)
	Aanwezigheid speelvoorzieningen in de wijk
	Aanwezigheid recreatieve voorzieningen in de wijk
	Winkelvoorzieningen in de wijk
	Onderwijsaanbod in de wijk
	Verhouding tussen bevolkingscategorieën naar leeftijd
	Geïntegreerde criminaliteitscijfers
	Slachtofferschaapsgraad woninginbraken
	Slachtofferschaapsgraad diefstallen
	Slachtofferschaapsgraad geweldpleging
	Slachtofferschaapsgraad autodelicten
	Algemeen onveiligheidsgevoel
	Erkende aandachtsbuurten
	Ruimtelijke draagkracht
	Kwaliteit openbaar domein
	Aanwezigheid kwalitatieve architectuur
	Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee
	Lengte van de kustlijn met een natuurlijke zeewering
	Zandverlies door erosie

(1.3.) Beheersing en heroriëntatie van mobiliteit	Basismobiliteit woongebieden via openbaar vervoer
	<i>Autogebruik korte afstanden</i>
	Aantal motorvoertuigen op de weg
	Personenautokilometers per jaar
	Fietsgebruik (kustfietsroute)
	<i>Aantal gebruikers kusttram</i>
	Aandeel gebruik openbaar vervoer t.o.v. totaal aantal verplaatsingen
	<i>Letselslachtoffers in het verkeer</i>
	Subjectieve verkeersonveiligheid
	Aandeel intrinsiek veilige wegen
	Aantal vastgestelde snelheidsovertredingen
	Aantal gevallen van verkeersagressie
	Parkeerproblemen kustbewoners
	Emissies (auto)verkeer
	Geluidshinder door verkeer
	Lichthinder o.w.v. verkeer
Autogebruik woon-werkverkeer	

2. Behoud en versterking van het sociaal-cultureel kapitaal	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(2.1) Opwaardering onderwijs en opleiding	p.m.
(2.2) Kwalitatieve uitbouw cultuur en bescherming of herbestemming patrimonium	Aantal sloopvergunningen voor waardevol (beschermd of niet-beschermd) bouwkundig erfgoed
	Verlies aan waardevol roerend en onroerend erfgoed (al of niet geïnventariseerd)
	Aantal goede renovaties en restauraties, al of niet met nieuwe functiebestemming
	<i>Culturele participatie per inwoner</i>
	Culturele participatie per toerist
	Culturele vernieuwing aan de kust
(2.3) Versterking sociale cohesie en netwerking	p.m.
(2.4) Terugdringing kansarmoede	Evolutie van het netto belastbaar inkomen
	Aantal astma- en TBlijders
	Aantal opnames in psychiatrische instellingen
	OCMW-hulpverleningsgraad
	<i>Aantal huishoudens onder armoedegrens</i>
(2.5) Versterking internationale solidariteit	Middelen voor noord-zuidsamenwerking
	<i>Initiatieven voor mondiale vorming</i>
	Ecologische voetafdruk van het kustgebied

3. Verbeteren van het milieu en de natuur	
3.1. Beheersing van milieustromen	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(3.1.1) Energie	<i>Gebruik van zuinige elektro-toestellen</i>
	Gebruik van zuinige verwarmingstoestellen
	Aansluitingsgraad op het gasnet
	Totaal energieverbruik per inwoner (gecorrigeerd voor toerisme)
	Aandeel in de productie van hernieuwbare energie
(3.1.2) Water	Aansluitingsgraad op het waterleidingsnet
	<i>Leidingwaterverbruik per inwoner (gecorrigeerd voor toerisme)</i>
	Aandeel grondwater in drinkwater
	Netto onttrekking grondwater
	Hoeveelheid verharde oppervlakte
	Oppervlakte bufferstroken en oeverstroken
	infiltratievoorzieningen
	Zuiveringsgraad van het huishoudelijk afvalwater
Percentage woningen aangesloten op RWZI en KWZI	
(3.1.3) Grondstoffen	Omzet kringloopcentra
	Gebruik pesticiden
(3.1.4) Afval	<i>Totale hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner (gecorrigeerd voor toerisme)</i>
	Selectiviteitsgraad huishoudelijk afval
	Aantal door de gemeenten verkochte vaten voor thuiscompostering
	Niet-recupereerbaar afval per inwoner
	Aantal PV's voor sluikstorten

3.2. Verhoging van milieukwaliteit	
Beleidsprioriteiten	Indicatoren
(3.2.1) Water	Kwaliteit van putwater
	Verziltning in de polders
	Fysisch-chemische kwaliteit oppervlaktewater
	<i>Biologische kwaliteit oppervlaktewater</i>
(3.2.2) Bodem	Aantal historisch verontreinigde gronden
	Aantal uitgevoerde saneringen
	Kwaliteit van het slib in waterlopen en havens
(3.2.3) Zeewater	<i>Kwaliteit zwemwaters</i>
	Lozing gevaarlijke stoffen (OSPAR)
(3.2.4) Lucht	Stikstofdioxide-gehalte in de lucht
	Ozongehalte in de lucht
	Aantal klachten over luchtverontreiniging
(3.2.5) Geluid	Aantal klachten over geluid

(3.2.6) Gevaarlijke stoffen	Aantal overschrijdingen gevaarlijke stoffen
	Pesticidengebruik openbare besturen

3.3. Behoud en ontwikkeling van natuur	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(3.3.1) Algemeen	oppervlakte kusteiigen habitat
	aanwezigheid broedvogels
	aanwezigheid dagvlinders
	aanwezigheid hogere plantensoorten
	<i>lengte kleine landschapselementen</i>
	Bestemd versus effectief ruimtegebruik
(3.3.2) Hoofdfunctie natuur	<i>oppervlakte beheerde terreinen</i>
	oppervlakte planologisch beschermde duinen
	erkende reservaten
(3.3.3) Verweving natuur met andere functies	<i>Bereikbaarheid van groene ruimte</i>
	kilometers geïntegreerde wandel- en fietspaden

4. Versterking van het economisch weefsel	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(4.1) Kwalitatieve economische uitbouw	Aandeel product-innovatieve bedrijven
	Aantal dossiers ingediend bij IWT
	Aandeel bedrijven dat milieucharter GOM ondertekende
	Aandeel bedrijven dat voldoet aan bepaalde ISO-normen
	Veiligheid binnen bedrijven
	Aansluiting van onderwijs en opleiding op arbeidsmarkt
	Inkomensspanning
	Gemiddeld inkomen per inwoner per aangifte
	Mediaan inkomen over aangiftes
	Bestemd versus effectief ruimtegebruik
(4.2) Werkgelegenheid garanderen	Werkgelegenheidsgraad
	Werkloosheidsgraad
	Werkzaamheidsgraad
	Aantal jobs als loontrekkende en zelfstandige
	Aantal niet-ingevulde vacatures
	Aandeel langdurig werklozen bij niet-werkende werkzoekenden
(4.3) Behoud en aanpassing visserij	Aantal eenheden in het groot segment
	Aantal eenheden in het klein segment
	Aantal eigen Belgische vaartuigen/aantal Belgische vaartuigen in buitenlandse handen
	Gemiddelde ouderdom vissersvloot
	Verhouding boomkorvisserij/andere visserij
	Tewerkstelling in de visserij
	Aanvoer visserijproducten in Belgische havens door Belgische vaartuigen/aanvoer visserijproducten in buitenlandse havens door Belgische vaartuigen
	Omzet visafslagen
	Aantal toeleveringsbedrijven en werven
	Tewerkstelling in toelevering en werven
	jaarlijks aantal afgestudeerden in de visserijschool
	Overtredingen tegen reglement strandvisserij
	(4.4.) Uitbouw duurzame landbouw
Aantal volwaardige land- en tuinbouwbedrijven	
Aantal bestendige arbeidskrachten in land- en tuinbouw	
Aantal niet-bestendige arbeidskrachten in land- en tuinbouw	
Aantal hectare in gebruik in land- en tuinbouw	
Bestemd versus effectief ruimtegebruik	
Aantal bedrijven met verbreedde doelstellingen	
Aantal behouden of nieuwe arbeidskrachten door verbreding doelstellingen	
Verhoging omzet door verbreding doelstellingen	
Aantal biologische landbouwbedrijven	

	Oppervlakte biologische bedrijven
	Aantal zwaluwnesten op boerderijen
	Oppervlakte kleine landschapselementen
	MAP-meetpunten
	Mate lidmaatschap socio-culturele verenigingen
	Aanwezigheid op vormingsactiviteiten
	Gemiddelde perceeloppervlakte
	Perceelsafstand t.o.v. bedrijfszetel
	Grootte huiskavel t.o.v. veldkavel
	Aantal bedrijven die problemen hebben met verzilting
(4.5) Verzekering goede infrastructuur en mobiliteit	Aandeel goederenverkeer via water en spoor
	Autogebruik woon-werkverkeer

5. Ondersteuning van toerisme en recreatie	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(5.1) Revitalisatie toeristische sector	Totale bezettingsgraad
	Bezettingsgraad commerciële logiesvormen
	Bezettingsgraad campings
	Bezettingsgraad tweede verblijven
	Bezettingsgraad huisjes
	Bezettingsgraad sociaal toerisme
	Overnachtingen via MICE
	Aantal dagtoeristen
	Appreciatie kusttoerist van kustgebied
	Beeldvorming van lokale kustbevolking omtrent kust als toeristisch product
	Gecreëerde arbeidsplaatsen in de receptieve toeristische sector
	<i>Ratio verblijfstoerisme versus dagtoerisme</i>
(5.2) Optimalisatie infrastructuur, voorzieningen en dienstverlening	Eigenheid en kwaliteit badplaatsen
	Veiligheid op strand en in zwemwater
	Bestemd versus effectief ruimtegebruik
(5.3) Beheersing en heroriëntatie mobiliteit	Fietsgebruik (kustfietsroute)
	Aantal afstappende treinreizigers in kuststations
	<i>Aantal gebruikers kusttram</i>
	Letselslachtoffers in het verkeer
	Subjectieve verkeersonveiligheid
	Aandeel intrinsiek veilige wegen
	Aantal vastgestelde snelheidsovertredingen
	Aantal gevallen van verkeersagressie
Parkeerproblemen kustbewoners en toeristen	
(5.4) Natuur en milieu incalculeren	Aantal kilometers strand met beheerst recreatief gebruik
	Aantal ha duingebied met recreatieve inrichting

6. Doorvoering van een bestuurlijke vernieuwing	
Beleidsprioriteit	Indicatoren
(6.1) Uitwerking toekomstvisie	<i>Aanwezigheid document 'toekomstvisie'</i>
	Aanwezigheid grens-, richt- en streefwaarden voor beleidsprioriteiten
(6.2) Integratie waarmaken	
(6.3) Subsidiariteit verzekeren	<i>Formele verankering GBKG</i>
(6.4) Participatie uitbouwen	Aantal inspraakorganen
	Aard inspraak
(6.5) Andere	

3.2. De selectielijst: lijst en fiches per ontwerp-indicator

Het voorstel van selectielijst zoals het uit de eerste fase van onderzoek komt ziet er uit als volgt. Ze zijn gerangschikt volgens de zes grote beleidsprioriteiten die geselecteerd zijn voor de boomstructuur (eerste kolom).

Beleidsprioriteit	Indicatoren
Kwaliteitsverbetering van woon- en leefomgeving	Aantal woningen zonder klein comfort
	Aanwezigheid speelvoorzieningen in de wijk
	Algemeen onveiligheidsgevoel
	Kwaliteit openbaar domein
Behoud en versterking van sociaal-cultureel kapitaal	Veiligheidsniveau tegen overstroming door zee
	Culturele participatie per inwoner
	Aantal huishoudens onder armoedegrens
	Initiatieven voor mondiale vorming
Verbetering van het milieu en de natuur	Gebruik zuinige elektro-toestellen
	Leidingwaterverbruik per inwoner
	Totale hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner
	Biologische kwaliteit oppervlaktewater
	Kwaliteit strandwater
	Lengte kleine landschapelementen
	Oppervlakte natuurbeheerde terreinen
	Bereikbaarheid van groene ruimte
Versterking van het economisch weefsel	Inkomensspanning
	Werkloosheidsgraad
	Gemiddelde ouderdom vissersvloot
	Aantal biologische landbouwbedrijven
Ondersteuning van toerisme en recreatie	Ratio verblijfstoerisme versus dagtoerisme
Doorvoering van een bestuurlijke vernieuwing	Aantal gebruikers kusttram
	Aanwezigheid document 'toekomstvisie'
	Formele verankering GBKG

Voor elk van deze ontwerp-indicatoren wordt hierna een beknopte beschrijvende fiche uitgewerkt. Zoals eerder gesteld heeft het weinig zin in deze fase een volledige fiche op te stellen, zoals opgenomen 1.2.3. Alvorens detailformulieren uit te werken, moeten zowel het ontwerp van visietekst, als de basis- en selectielijst verder uitgediscussieerd zijn.

De beknopte fiche bevat volgende beschrijving voor elke ontwerp-indicator:

1. Naam	Titel
2. Definitie	Bondige en eenduidige omschrijving
3. Meeteenheid	Maat, hoeveelheid of grootheid die men aanneemt om de data weer te geven
4. Betekenis	Relatie tussen de indicator en 'duurzaamheid'
5. Evaluatie	Beoordeling van de evolutie van de data
6. Opmerkingen	Andere informatie relevant in dit project (1 ^e fase!)

1. Naam	Aantal woningen zonder klein comfort
2. Definitie	Deze indicator geeft het aandeel woningen zonder klein comfort ten opzichte van het totaal aantal woningen in het kustgebied. Klein comfort staat voor het hedendaagse basiscomfort: stromend water, privé-toilet en badkamer of douche.
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	Het comfort van woningen heeft een grote invloed op welstand of achterstelling. De aanwezigheid van stromend water, een privé-toilet en een badkamer of douche bepaalt dan ook in sterke mate de materiële woonomstandigheden van de huishoudens. Het gebrekkige comfort in woningen kan ook andere beperkingen met zich meebrengen. Gedacht wordt aan problemen inzake hygiëne en gezondheid (ook liggen deze woningen vaak in achtergestelde buurten, wat de opwaartse sociale mobiliteit kan beperken).
5. Evaluatie	Hoe lager het aandeel woningen zonder klein comfort in het kustgebied, hoe beter in het kader van een duurzame kustontwikkeling.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Aanwezigheid speelvoorzieningen in de wijk
2. Definitie	De mate waarin de aanwezigheid van speelvoorzieningen voldoet aan de behoeften van de bewoners en andere doelgroepen (vb. toeristen).

3. Meeteenheid	Afhankelijk van meeteenheid gebruikt in de bron (zie 6. Opmerkingen).
4. Betekenis	Het is belangrijk dat de wijk waarin men woont of vertoeft leefbaar is. Een belangrijk element hier is dat kinderen de mogelijkheid krijgen op een veilige en ingerichte ruimte te spelen. In de meeste onderzoeken naar leefbaarheid, tevredenheid, etc. van buurt, wijk of regio, ziet men dat bewoners en andere groepen klagen over het gebrek aan dergelijke speelruimte. Dit geldt vooral in verstedelijkte gebieden.
5. Evaluatie	Hoe meer het aantal speelvoorzieningen aansluit op de behoeften van de bewoners en andere doelgroepen, hoe beter in het kader van een duurzame kustontwikkeling.
6. Opmerkingen	De data van deze indicator zijn afkomstig uit een (al dan niet bestaande) enquête.

1. Naam	Algemeen onveiligheidsgevoel
2. Definitie	Deze indicator komt overeen met het gewogen gemiddelde van de scores op de vragen aan kustbewoners over volgende items: <ul style="list-style-type: none"> - het mijden van plaatsen in de woongemeente; - het 's nachts niet opendoen voor onbekenden; - het thuis blijven bij duisternis; - de aanwezigheid van het gevoel van onveiligheid. Het onveiligheidsgevoel moet hier dus gezien worden als het gevoel slachtoffer te worden van normoverschrijdend gedrag.
3. Meeteenheid	Gemiddelde score op 10
4. Betekenis	Het onveiligheidsgevoel is een maatschappelijk probleem. Nogal wat mensen dreigen in mindere of meerdere mate sociaal uitgesloten te raken, omdat ze op bepaalde tijdstippen hun huis niet durven verlaten of omdat ze bepaalde plaatsen liever mijden. Met grote regelmaat wordt bericht over geweld op straat, grof vandalisme en molestaties van willekeurige voorbijgangers. In het kader van een duurzame ontwikkeling is het de bedoeling om een klimaat te scheppen waarin de burger zich ten volle kan ontplooiën en maximaal gebruik kan maken van zijn grondrechten. Een element hierin is het bevorderen van de veiligheid in het kustgebied.
5. Evaluatie	Hoe minder gevoelens van onveiligheid voorkomen, hoe beter in het kader van een duurzame ontwikkeling.
6. Opmerkingen	Deze gegevens zijn (gedeeltelijk) verkrijgbaar bij de Algemene Politie steundienst (vragenlijst Veiligheidsmonitor).

1. Naam	Kwaliteit openbaar domein
2. Definitie	Waardering van bewoners en andere doelgroepen voor terreinen in openbaar beheer en met een openbare functie (bijvoorbeeld de zeedijk, Koninklijke Baan, zeelanen, pleinen, parken)
3. Meeteenheid	Afhankelijk van de meeteenheid gebruikt in de bron (zie 6. Opmerkingen)
4. Betekenis	Naast respect voor draagkracht, is een goede ruimtelijke ontwikkeling gebaseerd op ruimtelijke kwaliteit. Kwaliteit drukt een oordeel uit: de waardering of wenselijkheid die bewoners aan de kust of toeristen hebben over een gebied. De kwaliteit van het openbaar domein aan de kust is in het verleden sterk verwaarloosd geweest. Opwaardering van het openbaar domein aan de kust is belangrijk om de algemene leefbaarheid te verbeteren. Dit zal zowel zijn effect hebben op het algemene welbevinden van bewoners en toeristen, als op de aantrekkingskracht van de kust in toeristisch opzicht.
5. Evaluatie	Een hogere kwaliteit van het openbaar domein is een belangrijk aspect van duurzame ruimtelijke ontwikkeling.
6. Opmerkingen	Belangrijke doelstelling uit Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en Provinciaal Ruimtelijk Structuurplan West-Vlaanderen. Ruimtelijke kwaliteit wordt volgens het RSV "in belangrijke mate bepaald door de betrokkenheid van de beoordeler (bewoner, doelgroep, gemeenschap...) en niet door de kenmerken van de ruimte zelf. Die waardering is sociaal-cultureel bepaald en is bijgevolg tijdsafhankelijk." De data voor deze indicator zullen dus afkomstig moeten zijn uit een enquête, bijvoorbeeld bij bewoners van de kust, bij toeristen, deskundigen, beleidsmakers.

1. Naam	Onveiligheid ten gevolge van overstroming door zee
2. Definitie	Risico van schade uitgedrukt in EURO in de kustzone ten gevolge van overstroming door de zee bij storm
3. Meeteenheid	Verwachte waarde (en spreiding) van schade in EURO
4. Betekenis	Schade ten gevolge van overstroming door de zee, veroorzaakt door een faling van de zeewering (de zeedijken, de duinen, de stranden,...) bij storm is een permanent risico voor het gehele gebied van de kustvlakte, waar het maaiveld onder het stormwaterpeil gelegen is, en dat zich uitstrekt tot 10 à 20 km in het binnenland. Weliswaar is de kans op overstroming klein, de potentiële schade is echter zeer groot. Een toekomstige stijging van de zeespiegel zou deze problematiek scherper kunnen stellen.

5. Evaluatie	Als de onveiligheid tengevolge van overstromingen daalt, nemen de mogelijkheden voor een duurzame ontwikkeling van de kustzone toe.
6. Opmerkingen	Sommige "schade" is moeilijk in geldelijke waarde om te zetten, bijvoorbeeld psychologische schade.

1. Naam	Autogebruik korte afstanden
2. Definitie	Het aandeel autogebruik ten opzichte van het totaal aantal verplaatsingen met een afstand van minder dan 5 kilometer.
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	Verwacht kan worden dat de vervoerprestaties in kilometers binnen het kustgebied de komende jaren niet sterk zullen dalen. In het kader van een beleid gericht op een duurzame kustontwikkeling zal aan die bestaande mobiliteitsbehoefte dienen voldaan te worden op zo een manier dat de bereikbaarheid wordt behouden en bevorderd, terwijl tegelijk de verkeersveiligheid verhoogt, de leefbaarheid van het kustgebied toeneemt en de parkeerdruk en de luchtverontreiniging verminderen. Het tegemoet komen aan die mobiliteitsbehoefte houdt dus in dat naast het openbaar vervoer, ook het fietsen en het wandelen wordt bevorderd. Zeker voor wat betreft de korte afstanden.
5. Evaluatie	Hoe minder men de auto gebruikt - in het bijzonder voor korte afstanden -, hoe beter.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Letselslachtoffers in het verkeer
2. Definitie	Het totaal aantal doden en gewonden in verkeersongevallen in de kustzone op jaarbasis
3. Meeteenheid	Absoluut aantal doden en gewonden per jaar
4. Betekenis	Verwacht kan worden dat de vervoersprestaties in kilometers (zowel van de plaatselijke bevolking als van toeristen) in de komende jaren niet sterk zullen afnemen. Een preventief mobiliteitsbeleid tracht binnen die context in te spelen op factoren die het aantal risico's op ongevallen (en dus op slachtoffers) verkleint. In het kader van een duurzame ontwikkeling van de kust zal het totaal aantal en de ernst van de verkeersongevallen afnemen.

5. Evaluatie	Naarmate het aantal doden of gewonden in verkeersongevallen afneemt, kan men spreken van een positieve tendens in het kader van een duurzame ontwikkeling van de kust
6. Opmerkingen	Enkel verkeersongevallen waarbij de politie betrokken wordt, belanden in de statistieken. Het aantal verkeersongevallen waarbij de politie niet betrokken wordt, betreft waarschijnlijk het grootste deel van de ongevallen (vooral het aantal letselongevallen met fietsers zou ondergeregistreerd worden).

1. Naam	Culturele participatie per inwoner
2. Definitie	Dit is de tijd uitgedrukt in uren die wordt besteed aan cultuur per inwoner. 'Cultuur' dient ruim te worden ingevuld: bezoek aan professionele en amateur podiumkunsten (theater, dans en ballet, opera, operette & musical), professionele en amateur muzikoptredens (klassiek, pop & rock, jazz & blues, wereldmuziek), lezingen, musea en tentoonstellingen, (historisch) patrimonium, film, etc.
3. Meeteenheid	Gemiddeld aantal 'cultuururen' per inwoner op jaarbasis
4. Betekenis	In het kader van een beleid gericht op een duurzame ontwikkeling zal zeker de behoefte aan culturele ontwikkeling en ontspanning voor alle lagen van de bevolking de nodige aandacht krijgen. Allerlei diverse culturele evenementen hebben een vormende en ontspannende waarde voor een bevolking. Participatie aan het culturele leven kan bevorderlijk zijn voor de gezondheid en het welzijn in het algemeen en de persoonlijke ontplooiing in het bijzonder. Cultuur wordt ook verder gezet door de actieve beleving ervan. De deelname eraan is zeker een uiting van waardering voor het cultureel (erf)goed. Het kan ook de voedingsbodem voor nieuwe creaties zijn, op langere termijn bekeken.
5. Evaluatie	Hoe regelmatig de kustbewoner participeert aan het culturele leven (hoe meer uren), hoe beter.
6. Opmerkingen	De data van deze indicator zijn afkomstig uit een (al dan niet bestaande) enquête.

1. Naam	Aantal huishoudens onder armoedegrens
2. Definitie	Het aandeel huishoudens aan de kust met een inkomen dat lager is dan 50% van het gemiddelde equivalent in Vlaanderen (dit wil zeggen aan de gezinsgrootte aangepast).

3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	Een duurzame kustontwikkeling betekent onder meer sociale rechtvaardigheid tussen de huidige generaties. Een situatie van relatieve achterstand van bepaalde groepen aan de kust ten opzichte van de meerderheid van de bevolking is dus onaanvaardbaar.
5. Evaluatie	Hoe kleiner het aandeel huishoudens onder de armoedegrens, hoe beter in het kader van een duurzame kustontwikkeling.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Aantal initiatieven voor mondiale vorming
2. Definitie	Het aantal kwalitatieve initiatieven rond mondiale vorming
3. Meeteenheid	Een scoresysteem dient te worden ontwikkeld (wat is kwalitatief?) en de punten moeten vervolgens opgeteld worden.
4. Betekenis	In het kader van een duurzame kustontwikkeling wordt niet alleen aandacht besteed aan sociale rechtvaardigheid tussen de mensen hier, maar ook tussen Noord en Zuid. Centraal hierbij staat de beeldvorming over en de solidariteit met de ontwikkelingslanden. De kwaliteit van de particuliere initiatieven kan onder meer afgeleid worden uit het toekennen van punten door betrokkenen.
5. Evaluatie	Hoe meer punten, hoe beter.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Gebruik van zuinige elektro-toestellen
2. Definitie	Het aandeel van zuinige elektrische toestellen tegenover het totaal aantal elektrische toestellen in de woning. Zuinige toestellen worden gedefinieerd als toestellen die 50% minder verbruiken dan het gemiddeld verbruik van vergelijkbare toestellen.
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	In het kader van duurzame ontwikkeling moeten natuurlijke rijkdommen zo efficiënt mogelijk gebruikt worden. Zeker met hoogwaardige elektrische energie moet zuinig omgesprongen worden. Zuinige elektro-toestellen in de woning zijn een indicator voor de efficiëntie waarmee men in huishoudens met

	elektriciteit omspringt. Belangrijk is dat het gaat om op de markt beschikbare technologie met een relatief korte terugverdientijd
5. Evaluatie	Hoe groter het aandeel van zuinige elektro-toestellen, hoe beter voor een duurzame ontwikkeling van het kustgebied.
6. Opmerkingen	Indicator te verkrijgen via enquête, bijvoorbeeld om de twee jaar

1. Naam	Leidingwaterverbruik per inwoner
2. Definitie	Dit is het aantal liter leidingwater dat een aangesloten inwoner van het kustgebied gemiddeld per jaar verbruikt (uitgedrukt in m ³ /j) gecorrigeerd met een factor omwille van het verbruik door toeristen en recreanten. Deze factor is afhankelijk van het aantal toeristen en recreanten per jaar (en wijzigt dus elk jaar). Het industriële leidingwaterverbruik wordt hier niet in rekening genomen (wel dat van sommige KMO's, zelfstandigen, vrije beroepen, etc.).
3. Meeteenheid	m ³ /jaar
4. Betekenis	Drinkwater is een kostbaar goed en de productie ervan is belastend voor het milieu. Daarom, en om de behoeften-voorziening voor de komende generaties te vrijwaren, moeten we er zuinig en rationeel mee omspringen.
5. Evaluatie	Hoe zuiniger huishoudens met drinkwater omspringen, hoe minder drinkwater verbruikt wordt, hoe positiever voor een duurzame ontwikkeling.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Totale hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner
2. Definitie	Deze indicator wordt bepaald door de totale hoeveelheid afval afkomstig van particuliere huishoudens te delen door het aantal inwoners van het kustgebied en wordt gecorrigeerd met een factor omwille van het afval afkomstig van toeristen en recreanten. Deze factor is afhankelijk van het aantal toeristen en recreanten per jaar (en wijzigt dus elk jaar). Het gaat hier zowel om het afval door huis-aan-huis ophaling ingezameld als door de inzameling via containerparken of wijkinzamelpunten.

3. Meeteenheid	kg/inwoner/jaar
4. Betekenis	<p>Afval is er altijd al geweest. Iedereen wordt er dagelijks mee geconfronteerd. Voor de huishoudens houdt het probleem meestal op met het aan de deur zetten van hun vuilniszak. Het probleem is echter veel complexer dan dat. Grote hoeveelheden afval moeten opgehaald en verwerkt worden en de uiteindelijke verwijdering van de afvalstoffen (verbranden en storten) brengt tal van milieuproblemen met zich mee (verlies van grondstoffen en energie, emissies naar bodem, water en lucht, ruimtebeslag).</p> <p>In de verschillende opties inzake afvalbeheer is een voorkeursrangorde aangebracht. Deze rangorde geeft een algemene aanduiding van hun relatieve milieuhygiënische voor- en nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> 7. preventie 8. (product)hergebruik 9. recyclage en compostering 10. verbranden met een hoog energierendement 11. verbranden 12. storten <p>Het voorkomen van afvalstoffen is dus het belangrijkste doel in het afvalstoffenbeleid, immers wat niet moet verwerkt worden kan ook niet voor problemen zorgen. De afvalstoffen die vervolgens ontstaan, dienen zoveel mogelijk te worden gerecupereerd. Hiermee wordt hergebruik, recyclage en compostering bedoeld. Op die manier blijven producten en grondstoffen binnen de stofkringloop.</p> <p>De afvalstoffen die niet kunnen worden voorkomen of gerecupereerd dienen op de meest milieuvriendelijke manier te worden verwijderd, waarbij het verbranden (met energierecuperatie) de voorkeur verdient boven storten.</p>
5. Evaluatie	Een daling van de totale hoeveelheid afval wordt in het kader van een duurzame ontwikkeling als positief ervaren.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Biologische kwaliteit oppervlaktewater
2. Definitie	<p>Bij de beoordeling van de biologische kwaliteit van waterlopen in het kustgebied (niet het zeewater) wordt gebruik gemaakt van de Belgische Biotische index (BBI), steunend op de aan- of afwezigheid van aquatische macro-invertebraten. Als macro-invertebraten beschouwt men grotere met het blote oog waarneembare ongewervelden als insecten, weekdieren, kreeftachtigen, wormen, e.d. De Belgische Biotische index interpreteert men als een weerspiegeling van zowel de water- als de biotoopkwaliteit en dit over een relatief lange periode. De BBI-waarde schommelt tussen 0 (zeer slechte kwaliteit) en 10 (zeer goede kwaliteit) en een BBI-waarde groter of gelijk aan 7 geldt als wettelijke kwaliteitsnorm.</p>

	Als indicator nemen we het aantal waarnemingen met een BBI-waarde groter of gelijk aan 7 ten op zichte van het totaal aantal waarnemingen voor een bepaald jaar.
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	<p>Oppervlaktewater is open water, meren, rivieren en kanalen (hier niet de zee). Het is dus water boven het grondoppervlak. Dit water vervult voor de mens tal van functies zoals bv. afvoer van afvalwater, transport, grondstof voor de productie van drinkwater, proces- en koelwater voor de industrie, irrigatie bij de landbouw, recreatieve functies (zwemmen, vissen, watersporten). Waterlopen vervullen ook een belangrijke ecologische functie. Als biotoop voor verschillende aquatische levensgemeenschappen en als verbindingselement tussen natuurgebieden zijn waterlopen een onmisbare schakel in de natuur. Bovenop al deze opgesomde functies, hebben waterlopen ook nog een bergings- en infiltratiefunctie, van belang voor de opslag van regenwater en de aanvulling van de grondwatertafel.</p> <p>Om al functies te kunnen blijven vervullen, moeten gezonde rivierbekkens behouden en ontwikkeld worden die een verantwoord gebruik waarborgen en tegelijkertijd goede voorwaarden bieden voor ecosystemen.</p>
5. Evaluatie	Een stijging van het percentage wordt als positief ervaren in het kader van een duurzame ontwikkeling, daar dit betekent dat meer waarnemingen voldoen aan de wettelijke kwaliteitsnorm en dus de kwaliteit van de waterlopen verbetert.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Kwaliteit strandwater
2. Definitie	Aantal zwemwaters die de quotering 'zeer goed' (blauwe bol) van de Vlaamse Milieu Maatschappij halen
3. Meeteenheid	Absoluut aantal
4. Betekenis	<p>Van half april tot half september meet de VMM twee keer per week de bacteriologische kwaliteit van het strandwater van 39 zwemzones aan de kust. Doel is na te gaan of er kiemen in het water zitten die de gezondheid van de baders kunnen schaden. Er worden drie soorten parameters onderzocht die samengevat worden in een publieksvriendelijke quotering: zeer goede kwaliteit (blauwe bol met lachend gezicht), aanvaardbaar (grijze bol met neutraal gezicht), slecht (rode bol met droevig gezicht). Naast de gezondheidsaspecten kunnen uit de quotering ook milieuconclusies getrokken worden en heeft ze toeristische implicaties (aantrekkelijkheid badplaats).</p>
5. Evaluatie	Een toename van het aantal 'zeer goed' quoteringen heeft

	positieve effecten op vlak van gezondheid, milieu en toerisme, en kan dus gelden als belangrijk voor duurzame ontwikkeling aan de kust.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Lengte kleine landschapselementen
2. Definitie	Aantal kilometer kwaliteitsvolle bomenrijen, hagen, houtkanten en holle wegen.
3. Meeteenheid	Kilometer
4. Betekenis	Kleine landschapselementen zijn sterk bepalend voor de esthetische kwaliteit van het landschap, ze versterken de natuurlijke structuur en ze zijn een aspect van de cultuur-historische identiteit van een streek. Men spreekt van kwalitatieve KLE wanneer het gaat om streekeigen soorten, wanneer ze een verbindingsfunctie vervullen voor de natuurlijke structuur en wanneer ze de cultuur-historische identiteit van een streek respecteren.
5. Evaluatie	Een toename van KLE is belangrijk voor de duurzame ontwikkeling van een streek. De toename moet wel voldoen aan de kwaliteitsvoorwaarden.
6. Opmerkingen	Een belangrijke bron voor deze indicator is de Biologische Waarderingskaart (BWK)

1. Naam	Oppervlakte natuurbeheerde terreinen
2. Definitie	Totale oppervlakte aan erkende en (nog) niet erkende natuurreservaten, beheerd door overheidsinstellingen of door privépartners
3. Meeteenheid	Hectare
4. Betekenis	Natuurreservaten zijn belangrijk voor de versterking van de natuurlijke structuur en als reserve voor behoud en toename van biodiversiteit. Daarnaast hebben ze een sociaal-educatieve functie en kunnen ze opengesteld worden voor recreatief medegebruik
5. Evaluatie	Zowel vanuit milieu-oogpunt als vanuit sociaal-educatief oogpunt is het belangrijk dat er meer terreinen beheerd worden volgens ecologische hoofddoelstellingen.

6. Opmerkingen	Niet enkel de oppervlakte aan natuurreservaten is van belang, maar vanuit milieu-oogpunt is zeker ook de versnipperingsgraad van belang. Versnippering mag niet toenemen. Versnipperingsgraad wordt in deze indicator echter niet gevat.
-----------------------	--

1. Naam	Bereikbaarheid van groene ruimte
2. Definitie	Percentage van de bevolking met minstens één bereikbare groene ruimte per functieniveau (zie 6. Opmerkingen)
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	Het ruimtelijk beleid in Vlaanderen opteert voor ontwikkeling, concentratie en verdichting in steden. Als stedelijk netwerk op Vlaams niveau geldt dit ook voor de kust. Verdichting mag echter niet ten koste gaan van leefkwaliteit. Uit belevingsonderzoek blijkt dat groen en rust een cruciale rol spelen in het ervaren van de leefomgeving. Gebrek eraan is de belangrijkste reden om de stad te ontvluchten.
5. Evaluatie	Een toename van de bereikbare groene ruimte verhoogt de leefkwaliteit en ondersteunt een duurzame ontwikkeling van het kustgebied.
6. Opmerkingen	Indicator gebaseerd op de methodiek ontwikkeld door de Vakgroep Menselijke Ecologie (VUB) voor het rapport MIRA-S 2000. Afstand is de belangrijkste factor voor bezoek van groene ruimten. Voor steden wordt een onderscheid gemaakt tussen functieniveaus van groen, gekoppeld aan afstand en oppervlakte, bijvoorbeeld buurtgroen (op maximum 400 meter en minimum 1 ha), wijkgroen, stadsdeelgroen, stadsgroen. Naast bereikbaarheid is ook de aantrekkelijkheid de groene ruimte van belang. In een volgende fase moet nagegaan worden of deze methodiek interessant is voor de kust, gekenmerkt als stedelijk netwerk, maar wel met aanwezigheid van strand en duinen.

1. Naam	Inkomensspanning
2. Definitie	Dit is de verhouding van het gemiddeld inkomen per inwoner van het kustgebied tussen de sectoren (i.e. wijken, buurten) met de hoogste inkomens en de sectoren met de laagste inkomens. Er wordt gekozen enerzijds voor de sectoren met 20 % van de bevolking met de hoogste gemiddelde inkomens en anderzijds voor de sectoren met 20 % van de bevolking met de laagste gemiddelde inkomens.

3. Meeteenheid	Factor (m.a.w. hoeveel keer 'rijker')
4. Betekenis	<p>Deze indicator geeft aan hoe groot de kloof is tussen de rijken en de armen die in het kustgebied wonen, wat betreft inkomen, en ook of die kloof groter of kleiner wordt. Aangezien hier op het niveau van buurten wordt gewerkt, is dit een indicator die contrasten tussen arme en rijke buurten meet. Deze indicator geeft dus ook aan in welke mate arme buurten nog meer verkrotten ofwel stilaan heropleven, en hoe sterk de segregatie is tussen rijke en arme bevolkingsgroepen.</p> <p>In het kader van een duurzame kustontwikkeling, is het niet aanvaardbaar dat de ongelijkheid tussen arm en rijk toeneemt, daar iedereen evenveel recht heeft op werk, huisvesting, onderwijs, ontspanning,... Uit wetenschappelijke literatuur blijkt duidelijk dat een gelijkere verdeling van de welvaart in maatschappijen een gunstig effect heeft op de stabiliteit: minder criminaliteit, minder conflicten, etc.</p>
5. Evaluatie	Indien de spanning tussen de hoogste en de laagste inkomens afneemt, dan is dit een duurzame evolutie.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Werkloosheidsgraad
2. Definitie	De totale werkloosheidsgraad geeft de verhouding van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) tot het aantal inwoners van de kust dat tewerkgesteld kan worden (beroepsbevolking).
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	Wie in België zonder arbeidsinkomen valt, is aangewezen op een vervangingsinkomen of bijstand. Dit verkleint de kans op welvaart, zeker indien de werkloosheid langdurig wordt. Zonder werksfeer verhoogt bovendien de kans op sociaal isolement, zodat ook het welzijnsniveau daalt.
5. Evaluatie	Indien de werkloosheidsgraad binnen het kustgebied teruggedrongen wordt, dan maakt dit deel uit van een duurzame ontwikkeling van het kustgebied.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Gemiddelde ouderdom van de vissersvloot
2. Definitie	Het gemiddelde van de ouderdom van alle vissersboten (groot en klein segment) die varen onder Belgische vlag.
3. Meeteenheid	Jaren en maanden
4. Betekenis	De indicator geeft een beeld van de globale dynamiek binnen de visserijsector. Wanneer er voldoende vertrouwen leeft in de sector zal er geïnvesteerd worden in nieuwbouw. Onrechtstreeks zegt de indicator ook iets over de milieu-impact van de vloot. Nieuwe vaartuigen zijn uitgerust met zuinigere motoren en met een verjonging van de vloot kan pro-actief worden ingespeeld op milieuvriendelijkere en energiebesparende vistechnieken.
5. Evaluatie	Een verjonging van de vloot wijst op vertrouwen in de sector en onrechtstreeks op een betere aanpassing aan gewijzigde omstandigheden (o.a. milieuvriendelijke vistechnieken, rationeel energiegebruik). Verjonging van de vloot kadert zo in duurzame ontwikkeling.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Aantal biologische landbouwbedrijven
2. Definitie	Dit is het aantal landbouwbedrijven dat van BLIK vzw een certificaat 'gecontroleerd biologische productie' verkregen heeft.
3. Meeteenheid	Absoluut aantal
4. Betekenis	De biologische landbouw maakt geen gebruik van kunstmeststoffen, van synthetische pesticiden of van genetisch gemodificeerde organismen. Er is veel aandacht voor dierenwelzijn en de productie is grondverbonden. De productie is arbeidsintensiever en levert gezondere voeding.
5. Evaluatie	Een toename van het aantal biologische landbouwbedrijven is een belangrijke stap naar duurzame ontwikkeling (van de landbouw)
6. Opmerkingen	Om de juiste waarde van deze indicator in te schatten, kan het belangrijk zijn deze indicator te relateren aan andere cijfers, bijvoorbeeld het aandeel van bio-landbouw t.o.v. gangbare landbouw en het aandeel van biologische producten in de consumptie

1. Naam	Ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme
2. Definitie	Het aandeel toeristen dat in het kustgebied overnacht gerelateerd aan het aandeel toeristen dat niet in het kustgebied overnacht (i.c. de dagtoeristen of recreanten).
3. Meeteenheid	%
4. Betekenis	Dagtoeristen zorgen voor meer mobiliteitsproblemen (relatief meer kilometers, files, parkeerproblemen, etc.) en dragen minder bij aan de tewerkstelling in de toeristische sector (geen hotel of andere verblijfsplaats nodig, minder uitgaven, etc.).
5. Evaluatie	In het kader van een duurzame kustontwikkeling moet de ratio verblijfstoerisme / dagtoerisme stijgen.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Aantal gebruikers kusttram
2. Definitie	Het totaal aantal gebruikers van de kusttram op jaarbasis.
3. Meeteenheid	Absoluut aantal
4. Betekenis	Verwacht kan worden dat de vervoerprestaties in kilometers binnen het kustgebied de komende decennia verder zullen stijgen. In het kader van een beleid gericht op een duurzame kustontwikkeling zal aan die toenemende mobiliteitsbehoefte dienen voldaan te worden op zo een manier dat de bereikbaarheid wordt behouden en bevorderd, de verkeersveiligheid verhoogt, de leefbaarheid van het kustgebied toeneemt en de parkeerdruk en de luchtverontreiniging verminderen. Het tegemoet komen aan die stijgende mobiliteitsbehoefte houdt dus in dat het openbaar vervoer - waarbij de kusttram een belangrijke plaats inneemt - moet worden bevorderd.
5. Evaluatie	Hoe meer gebruikers van de kusttram, hoe beter.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Aanwezigheid document 'toekomstvisie'
2. Definitie	Is er een ruim gedragen, officieel goedgekeurd document dat een visie geeft op de toekomstige ontwikkeling van het kustgebied?
3. Meeteenheid	'ja' of 'neen'
4. Betekenis	Een duurzaam beleid, dat noodzakelijk rekening houdt met een langetermijnperspectief, kan niet worden gevoerd zonder een visie op welke richting men wenst uit te gaan. Het is van belang dat een zo groot mogelijke eensgezindheid wordt bereikt omtrent langetermijndoelstellingen en dat ze op een participatieve manier tot stand komen, zodat ze onderschreven kunnen worden door de betrokken actoren.
5. Evaluatie	De aanwezigheid van een document 'toekomstvisie' wijst op het feit dat een denkproces rond duurzame ontwikkeling in gang gezet is en dat er doelstellingen zijn geformuleerd waarop beleid en maatschappelijke actoren zich kunnen richten.
6. Opmerkingen	Geen

1. Naam	Formele verankering GBKG
2. Definitie	Is er een bestuurlijke verankering van het Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied (GBKG) als totaalproces? (zie opmerking)
3. Meeteenheid	'Ja' of 'neen'
4. Betekenis	Momenteel is er geen formele verankering van het GBKG als totaalproces (o.m. planning voor alle sectoren, verzamelen van informatie, monitoring, uitwerken beleidsopties, management en implementatie). Het GBKG wordt momenteel projectmatig behandeld, zodat na afloop van de projecten dikwijls geen mogelijkheid is voorzien om interessante initiatieven verder te zetten of om de voorgestelde acties te implementeren. Deze projecten worden ook meestal ingebed binnen één departement of sector, die misschien niet het best geplaatst is om de complexe taak van het GBKG op zich te nemen. Een formele verankering kan de verticale en horizontale integratie bevorderen.
5. Evaluatie	In het kader van een duurzame kustontwikkeling is een formele verankering van het GBKG wenselijk.
6. Opmerkingen	Er is in principe een studie gepland omtrent de bestuurlijke verankering van het GBKG. De resultaten uit deze studie kunnen gebruikt worden om het begrip "bestuurlijke verankering van het GBKG" te operationaliseren.

Bijlage

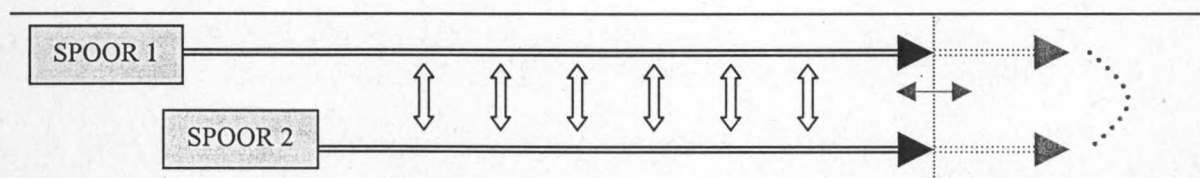
De volledige CDO-methodiek voor de opmaak en toepassing van de duurzaamheidsbarometer

Deze methodiek heeft tot doel om een duurzaamheidsbarometer op een participatieve manier op te maken en het gebruik ervan op een uitdovende manier te begeleiden. Daarom is de CDO-methodiek gebaseerd op twee sporen:

- een **technisch-instrumentele aanpak**: het participatief ontwerpen van indicatoren (inspraak en feedback) en het verzamelen van de betrouwbare gegevens;
- een **procesmatige aanpak** (met een meer organisatie- en bestuurskundige focus): visievorming, nagaan percepties betrokken actoren, nagaan band monitoring en bestuur, participatie van alle stakeholders, integratie van de duurzaamheidsbarometer in een specifiek project voor Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied, etc.;

Beide sporen worden als twee evenwaardige pijlers van de projectaanpak naar voren geschoven. Het CDO opteert ook om beiden als **één geheel** te beschouwen omdat ze elkaar in de loop van het proces permanent zullen beïnvloeden:

- de instrumentele aanpak rond de opmaak van een **meetinstrument** ondersteunt de procesmatige aanpak voor het starten met een duurzaamheidsbeleid door het aanbieden van een meetinstrument en de belanghebbenden te betrekken bij de opmaak ervan;
- de procesmatige aanpak steunt de bruikbaarheid van de duurzaamheidsmeter (**implementatie**).

SPOOR 1

Dit spoor heeft de technisch-instrumentele opmaak van de duurzaamheidsbarometer voor de kust tot doel, met maximale inspraak van en terugkoppeling naar alle betrokken actoren. Het resultaat is een operationeel gemaakte monitor (indicatoren met data) die systematisch en periodiek informatie aanreikt over de duurzaamheidsevolutie van het kustgebied, bedoeld voor gebruik door verschillende beleidsniveaus.

Het technisch-instrumenteel ontwerpen van deze duurzaamheidsbarometer gebeurt in 4 stappen:

STAP 1: Visievorming

- Voorbereiden door opbouwen van **denkkader** inzake duurzame ontwikkeling aan de hand van literatuurstudie en contacten met experts;
- Visievorming aan hand van relevante beleidsdocumenten, rapporten en visieteksten van maatschappelijke belangenorganisaties, enz. Deze nota's en rapporten komen uit al de relevante beleidsdomeinen en behandelen elk belangrijke dimensies van duurzame ontwikkeling: sociale, ecologische, economische en institutionele aspecten;
- **Ontwerp-visieteksten** voor een duurzame kustontwikkeling worden besproken in de stuurgroep en in domeinvergaderingen met de belanghebbenden (zie verder). Het is belangrijk om met alle betrokkenen een zo groot mogelijke **eensgezindheid** te bereiken omtrent deze visietekst.
- Resultaat = visietekst over een duurzame kust, met aanduiding van alle relevante beleidsdomeinen. Dit is een document van een beperkt aantal bladzijden, dat kan dienst doen als een soort intentieverklaring voor alle deelnemende partners.

STAP 2: Co-design van indicatoren: van voorontwerp tot ontwerp

- Voorbereiding door literatuurstudie en expertenbevraging over IDO's, die ter operationalisering van de gevormde visie dienen;
- Het verwerken tot voorontwerpen van indicatoren;
- Inbreng van de belanghebbenden in het maken van ontwerpversie van deze indicatoren is essentieel. Dit gebeurt door de organisatie van **domeinvergaderingen** (evenveel als er relevante beleidsdomeinen zijn). Alle belanghebbenden (administraties, gemeentebesturen, maatschappelijk middenveld, etc.) worden uitgenodigd om hun experts naar deze domeinvergaderingen te sturen. Er wordt hier o.m. getracht om te komen tot een opsomming van noodzakelijke indicatoren per beleidsdomein. Het feit of er al dan niet data voorhanden zijn doet op dit moment niets ter zake.
- Deze domeinvergaderingen worden indien gevraagd logistiek georganiseerd door de opdrachtgever. De opdrachthouder zorgt voor de inhoudelijke inbreng (de voorstelling van de visie, en de mogelijke indicatoren) en de gesprekstechnische begeleiding van de discussie.
- Resultaat = lijst van ontwerp-indicatoren voor de kust.

STAP 3: Datamanagement

- Vraaganalyse van de gewenste data;
- Aanbodanalyse van de bestaande data;
- Dataverzameling van bestaande tijdreeksen;
- Opmaak vragenlijsten met vragen naar feiten en bekommernissen;
- Inhoudelijke begeleiding van noodzakelijk geachte **surveys**;
- Opmaak en invullen van **indicatorenfiches** (zie 1.2.3) met aandacht voor datakwaliteit;
- Opmaak kader voor 'dynamisch' management van de indicatoren aan de hand van ontwerplijsten, selectielijsten en amendementslijsten;
- Resultaat = lijst van gewijzigde ontwerp-indicatoren, voorzien van de gewenste data.

STAP 4: Feedback en selectie

- 1) De organisatie van een tweede, eventueel derde ronde van **domeinvergaderingen**. De opdrachthouders hebben volgende taken:
 - De presentatie van de met data voorziene ontwerp-indicatoren van de duurzaamheidsbarometer;
 - De begeleiding van de inhoudelijke bespreking van de voorgestelde indicatoren;
 - De verzameling van de feedback;
 - Resultaat = lijst van afgewerkte IDO's, met aanduiding van rangorde voor een selectie.
- 2) Daarna wordt een **symposium** georganiseerd over de duurzaamheidsbarometer en de IDO's uit alle relevante beleidsdomeinen. De logistiek is in handen van de opdrachtgever. Daarop hebben de opdrachthouders volgende taken:
 - de presentatie van de indicatoren voor een duurzaamheidsbarometer, zoals geselecteerd door deelnemers aan de domeinvergaderingen;
 - de begeleiding van de inhoudelijke bespreking van de voorgestelde indicatoren in parallelle werkgroepen;
 - de verzameling van de feedback van de aanwezigen;
 - Resultaat = lijst van afgewerkte indicatoren, met aanduiding van rangorde, voorzien van de nodige amendementen of wijzigingen.
- 3) Nadien wordt het **selectieproces** georganiseerd:
 - De opdrachthouders verwerken de feedback tot een voorstel voor een selectielijst;
 - Ze presenteren het voorstel op één of meerdere vergaderingen van de stuurgroep;
 - Ze organiseren het effectieve selectieproces door input van de nodige criteria;
 - Resultaat = selectielijst van de duurzaamheidsbarometer.
- 4) Het CDO verwerkt de feedback in de eindversie van de barometer. Dit wordt uitgeschreven in een **rapport** over de duurzaamheidsbarometer voor het Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied.

SPOOR 2

Algemene implementatie van de duurzaamheidsbarometer

In vorige stappen is aan de opmaak van duurzaamheidsindicatoren gewerkt met het oog op het ontwerpen van een bruikbare duurzaamheidsbarometer voor de kust. Dat was het resultaat van een dialoog tussen een beperkte groep (de stuurgroep en klankbordcommissie). Willen we echter bekomen dat regionale organisaties, de kustgemeenten, de provincie West-Vlaanderen, de Vlaamse overheid, etc. deze barometer ook gaan gebruiken, dan dienen van bij de aanvang van het project enkele bijkomende stappen te worden ondernomen. Op die manier menen wij dat de duurzaamheidsbarometer procesmatig beter wordt onderbouwd en bijdraagt tot een maatschappelijk debat over de gewenste ontwikkeling, waarin een draagvlak voor een duurzame ontwikkeling kan worden gerealiseerd.

(1) Percepties en interpretaties

In een eerste stap besteden we aandacht aan de verschillende percepties en interpretaties die alle actoren vanuit de specifieke lokale situatie aan de duurzaamheidsbarometer in zijn geheel of aan bepaalde onderdelen ervan zullen geven. Zelfs lokale actoren die participeren aan de opmaak van de duurzaamheidsbarometer in de eerste vier stappen van dit project, kunnen kritisch ingesteld zijn over de bruikbaarheid ervan in hun situatie. Deze kritische reflecties zijn belangrijke grondstof voor het procesmatig onderbouwen van de implementatie van de duurzaamheidsbarometer. Informatie moet worden verzameld over de centrale percepties van de betrokken actoren. Volgens de onderzoekers hebben zij betrekking op een viertal punten: 1) de visie over duurzaamheid, 2) de interpretaties van de verschillende concrete indicatoren voor duurzame ontwikkeling, 3) de percepties aangaande het meetinstrument en de functie van een monitor, 4) de gevoeligheid omtrent de koppeling van monitoring aan evaluatie.

(2) Kenmerken bestuur en beleid

Zoals reeds gesteld is de politieke en bestuurlijke situatie in het kustgebied uitermate complex. Dat systeem werkt ook om een heel aantal redenen niet noodzakelijk vanuit een integrale en langetermijnvisie. Dat doet de duurzaamheidsbarometer wel, omdat hij gebaseerd is op een lange termijnvisie vanuit een integrerend concept van 'menselijke behoeften'. In deze stap willen wij nagaan welke elementen van de bestuurlijke cultuur, structuur en bovenlokale beleidsvoering de implementatie van de duurzaamheidsbarometer kunnen hinderen of juist bevorderen. Vragen worden gesteld naar de functie van deze elementen als kritische succesfactoren voor de inzet van de barometer. Indicatief kan gewezen worden op : 1) het gebrek aan systematiek in de gemeenten, de provincie en andere niveaus op het vlak van de professionele onderbouw van de beleidscyclus (nauwelijks aandacht voor systematische opvolging en evaluatie, vaak weinig professionele voorbereiding, gebrek aan kwaliteiten op het vlak van het procesmanagement), 2) het gebrek aan bestaffing op alle beleidsniveaus voor de functie van algemene beleidsplanning, die belangrijk lijkt te zijn voor de inbedding van de duurzaamheidsbarometer, 3) specifieke kenmerken van politiek en partijpolitiek, waardoor eerder gewerkt

wordt met ad hoc monitoring aansluitend bij het initiatief van de dag dan met een structureel ingebedde en op de lange termijn gerichte monitor, 4) kenmerken van het electoraal systeem, waardoor de profileringsdrang van meerderheid als van oppositie en tegenover elkaar sterk de kop op steekt (zeker in aanwezigheid van de media), 5) kenmerken van de verhouding tussen leidinggevende ambtenaren en politici, 6) versnippering van monitoringssystemen en datagaring als gevolg van sectorale regelgeving op verschillende beleidsdomeinen (milieu, sociale zaken, veiligheid, mobiliteit, cultuur, ...)

(3) Aanbevelingen

Beide stappen kunnen uitmonden in praktijkgerichte aanbevelingen omtrent de implementatie van de duurzaamheidsbarometer. Op basis van de kennis van de houding van de betrokken actoren, kenmerken van het bestuurlijk systeem waarin ze zich bevinden kunnen wij een relativistisch beleidsadvies formuleren over de instrumentele, procesmatige en organisatorische inbedding van de duurzaamheidsbarometer. In zo'n advies omtrent de operationele aanpak van de organisatie van de duurzaamheidsmonitor op streekniveau kan bij wijze van voorzet aandacht besteden aan : 1) de noodzaak voor de installatie van een stuurgroep, het niveau waarop zij zich dient te situeren, de samenstelling, het takenpakket, 2) de oprichting van een apart ondersteunend secretariaat of de zeggingskracht over bestaande diensten en besturen, 3) de koppeling van de barometer aan de reguliere beleidsprocessen en managementcycli in de intercommunale, 4) de relatie tussen de aandeelhouders-gemeentebesturen en de intercommunale op het niveau van het hanteren van de duurzaamheidsbarometer, 5) de koppeling tussen de barometer en de reguliere beleidsprocessen op het lokaal bestuurlijk niveau (bestuursakkoord, meerjarenplanning, begrotingsbespreking, enz.), 6) wat gebeurt concreet met de duurzaamheidsbarometer naar het maatschappelijk middenveld en eventueel de ruime bevolking in de aangesloten gemeenten ?

In het eindrapport kan een hoofdstuk worden ingelast, dat een overzicht geeft van de belangrijkste elementen.

Implementatie-optie voor het projectniveau

Voor het Geïntegreerd Beheer van het Kustgebied is het belangrijk dat de duurzaamheidsindicatoren worden gebruikt in projecten. Vandaar ook een implementatie-optie voor cofinancierende belanghebbenden, waarbij het doel is om geïnteresseerde belanghebbenden te begeleiden bij het toepassen van de duurzaamheidsbarometer op projectniveau, waarbij de procesmatige aanpak een prioriteit is.

Om de interesse van de belanghebbenden voor de duurzaamheidsbarometer vast te stellen worden startvergaderingen belegd waarop onder meer het GBKG en de (ontwerp-)visietekst omtrent duurzame kustontwikkeling wordt toegelicht. Tijdens deze vergaderingen wordt ook het voorstel tot cofinanciering van de implementatie-optie gelanceerd en kan men nagaan voor welke projecten welke actoren wensen in te gaan op het aanbod voor de begeleiding van de toepassing van de duurzaamheidsindicatoren en -barometer op projectniveau.

Stap 1 tot en met 4 worden herhaald, maar nu op projectniveau. Volgende zaken zijn hier essentieel:

- In de fase van de visievorming: startronde met alle betrokkenen over het aanbod van de co-financieringsmethode voor toepassing van duurzaamheidsbarometer op projectniveau.
- Na de startvergadering vindt een onderhandelingsproces plaats tussen de projectcel GBKG en de geïnteresseerde projecten over de modaliteiten van de cofinancieringsmethode. Het is duidelijk dat enkel met de geïnteresseerde projecten die ingaan op het aanbod van een co-financiering aan de implementatie van een barometer wordt gewerkt.
- Elke geïnteresseerd project dient het nodige engagement aan de dag te leggen om een concrete geïntegreerde toekomstvisie uit te werken, het meetinstrument effectief te hanteren, een projectwerkgroep te installeren die het proces begeleidt en in de eindfase een symposium te organiseren (waarin het gebruik van IDO's een centrale plaats krijgt).
- In elk geïnteresseerd project wordt ook in twee rondes aan de co-design van indicatoren gewerkt. Deze manier van werken heeft niet alleen een instrumenteel doel (namelijk specifieke indicatoren ontwerpen), maar dient ook een implementatiedoel (namelijk de betrokkenheid van de belanghebbenden verhogen, creatie van een draagvlak om te werken met IDO's);
- Contingente aanpak gesteund op maatwerk voor de integratie van de duurzaamheidsbarometer in ambtelijke en politieke circuits op het projectniveau: werkvergaderingen in een beperkt aantal projecten, te bepalen in overleg met de opdrachtgever, maar met een maximum van DRIE projecten.

